

יריב פניגר • אייל בר חיים
אנסטסיה גורודזייסקי • חנה איילון

רפורמות חינוכיות והישגים השכלתיים ותעסוקתיים ארוכי טווח של מי שלמדו בתיכון בשנות התשעים

מוצא ומגדר בקרב יהודים

מילות מפתח: רפורמות, מערכת החינוך, מגדר, חברה יהודית, הגירה, יוצאים. ברה"מ לשעבר, יוצאים. אתיופיה, השכלה גבוהה, מבנה ריבודי, פיקוח על רקע חברתי-כלכלי

תקציר

בשנות התשעים של המאה ה-20 התחוללו שינויים משמעותיים במבנה הדמוגרפי של החברה היהודית בישראל בכלל ובמערכת החינוך בפרט. לתלמידים מקבוצות המוצא היהודיות הוותיקות הצטרפו תלמידים רבים מגלי ההגירה שהגיעו מברית המועצות

לשעבר ומאתיופיה.¹ במקביל הגיעו לשיאם שני תהליכים אשר שינו באופן עמוק את מערכת החינוך בישראל: א. סדרה של רפורמות במבנה תעודת הבגרות ובאופן חלוקת תחומי הלימוד בתיכון; ב. רפורמה בהשכלה הגבוהה, אשר הרחיבה וגיוונה את היצע מוסדות הלימוד. באמצעות ניתוחו של קובץ נתונים הכולל מידע מקיף על הרקע החברתי-כלכלי, על לימודים גבוהים ועל שכר, מחקר זה בוחן את המבנה הריבוי בקרב יהודים בתחילת העשור הרביעי לחייהם,² שהיו תלמידי תיכון בשנות התשעים.

ברמה התיאורית, הניתוח מצביע על כך שבקרב האשכנזים נמצא השיעור הבולט ביותר של מי שרכשו השכלה גבוהה ושל בעלי הכנסה ממוצעת גבוהה, אחריהם במדדים אלה נמצאים יוצאי ברית המועצות לשעבר, מזרחים, ובפער גדול יחסית מאחור – יוצאי אתיופיה. פיקוח על רקע חברתי-כלכלי מעלה כי יוצאי ברית המועצות לשעבר נהנים מהשכר הגבוה ביותר, וכי נעלם הפער בשכר בין גברים אשכנזים וגברים מזרחים. פיקוח על רקע חברתי-כלכלי מעלים גם את פערי השכר בין גברים יוצאי אתיופיה וגברים מזרחים, אבל רק מצמצם אותם בין נשים יוצאות אתיופיה למזרחיות. לאחר הוספת הפיקוח, מזרחיות נהנות מהכנסה ממוצעת גבוהה יותר מאשכנזיות. ממצאים אלו מצביעים על כך שבמבנה הריבוי של החברה היהודית בישראל מתקיימות במקביל מגמות של יציבות בפערים לצד דינמיות רבה.

* מחקר זה נעשה בעזרת מענק מהקרן הלאומית למדע (מענק מס' 220/17) שניתן לאנסטסיה גורודזייסקי, יריב פניגר וחנה איילון. גרסה מוקדמת של המאמר הוצגה בכנס האגודה הסוציולוגית הישראלית שהתקיים (באופן מקוון) בשנת 2022. הכותבים מבקשים להודות לינון כהן, מאיר יעיש ושופטי כתב העת על הערותיהם החשובות.

1 לטובת נוחות ושטף הקריאה, שמות ותארים המתייחסים לשני המינים יובאו במאמר זה מכאן ואילך בלשון זכר. כך לדוגמה יש להבין את המשפט הנוכחי – לתלמידים ותלמידות (בנים ובנות) מקבוצות המוצא היהודיות הוותיקות הצטרפו רבים ורבות מגלי ההגירה שהגיעו מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה. במקרים שבהם קיימת התייחסות נפרדת לאחד המינים תובא ההבחנה המגדרית במפורש, למשל, תלמידות אתיופיות, גברים עולים מברית המועצות לשעבר, וכדומה.

2 במחקר זה אנו מתמקדים באוכלוסייה היהודית בלבד, לאור ההפרדה הכמעט מלאה הקיימת בין בתי הספר שלומדים בהם יהודים לאלו שלומדים בהם ערבים, וכן לאור החסמים השונים בשוק העבודה הישראלי (למשל אפליה על בסיס השתייכות לאומית, שבהם נתקלים נשים וגברים מהחברה הערבית).

מבוא

בשנות התשעים של המאה ה-20 התחוללו שינויים משמעותיים במבנה הדמוגרפי של החברה היהודית בישראל ובעקבות כך גם במערכת החינוך שלה. בשנים אלו רבים מהתלמידים מקבוצות המוצא האשכנזית והמזרחית היו כבר דור שני או שלישי בארץ, ואליהם הצטרפו רבים מגלי ההגירה שהגיעו מברית המועצות לשעבר, ובמידה פחותה מאתיופיה וממספר מדינות נוספות. בתקופה זו גם הגיעו לשיאם שני תהליכים אשר שינו באופן עמוק את מערכת החינוך בישראל. האחד הוא סדרה של רפורמות בחינוך העל-יסודי – במבנה תעודת הבגרות ובאופן החלוקה למסלולי הלימוד השונים בבתי הספר התיכוניים. האחר הוא רפורמה מקיפה בהשכלה הגבוהה, אשר הרחיבה וגיוונה את היצע מוסדות הלימוד. אחד היעדים המרכזיים של רפורמות אלו במערכת החינוך היה צמצום אי-השוויון ההשכלתי, שהלך וגדל בעשורים הראשונים שלאחר קום המדינה (איילון, 2000; לימור וולנסקי, 2016). במאמר זה בחנו פערים השכלתיים ותעסוקתיים בין קבוצות מוצא יהודיות בקרב אלו שלמדו בבית ספר תיכון במחצית השנייה של שנות התשעים של המאה ה-20 ובתחילת העשור הראשון של המאה ה-21 כדי לעמוד על ההשפעות של שינויים דמוגרפיים וחינוכיים אלה. מוקד המחקר הוא הקשר שבין השכלה לשכר. כלומר, בחנו כיצד מתרגמים פערי השכלה לפערי שכר בקרב האוכלוסייה היהודית בישראל.

ניתוח זה מציע כמה תרומות לספרות המחקרית הענפה על הריבוד החברתי בישראל, וכן מבקש לתרום לדיון תיאורטי רחב יותר בהיבטים של אתניות, הגירה, מגדר וההצטלבויות ביניהם. ראשית, בעוד הרפורמות בחינוך נחקרו בהרחבה ביחס לתוצאותיהן ההשכלתיות ולהשפעתן על אי-שוויון השכלתי, טרם נערכו מחקרים שבחנו את ההישגים התעסוקתיים של אלו אשר נחשפו אליהן באופן מלא. הניתוח במאמר מתמקד בפערים בין קבוצות מוצא יהודיות, תוך הבחנה בין נשים וגברים ותוך התייחסות להבדלים בהחזרים הכלכליים להשכלה גבוהה. מלבד זאת, אנו מרחיבים את הספרות הקיימת העוסקת בריבוד ההשכלתי והתעסוקתי בקרב בוגרי מערכת החינוך בחברה היהודית בישראל, ומוסיפים אליה גם את יוצאי ברית המועצות לשעבר ואת יוצאי אתיופיה אשר הגיעו לארץ כילדים. לגבי יוצאי ברית המועצות לשעבר שהיגרו לארץ החל משנת 1989, ישנו גוף מחקרי גדול אשר בחן את השתלבותם בשוק העבודה של אלו שהגיעו לארץ כמבוגרים, אולם המחקר על אלו שהגיעו לארץ כילדים והשתלבו במערכת החינוך המקומית מצומצם יחסית, בפרט בהקשר התעסוקתי לאחר סיום הלימודים. בספרות הסוציולוגית-חינוכית זוהי קבוצה מעניינת במיוחד, כיוון שמחד גיסא היא מאופיינת בהשכלת הורים ממוצעת גבוהה מאוד, אך

מאידיך גיסא, רבים מבנותיה ובניה של קבוצה זו גדלו במצוקה כלכלית הקשורה בהגירה של הוריהם לארץ. לפיכך עולה השאלה התיאורטית אם תהליכי הניעות (מוביליות) של קבוצה זו דומים יותר לאלו של ותיקים שגדלו במשפחות שבהן השכלת ההורים גבוהה או לאלו שבאו ממשפחות ממעמד כלכלי נמוך, או שאולי פיתחו דפוסים ייחודיים אחרים. המחקר לגבי השתלבותם התעסוקתית של יוצאי אתיופיה מועט יחסית באופן כללי, ולמיטב ידיעתנו אין מחקר קודם על הישגיהם התעסוקתיים של אלו אשר הגיעו לארץ כילדים והתחנכו במערכת המקומית.

המחקר מבוסס על קובץ נתונים רחב היקף שנבנה על יד הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה באמצעות חיבור של נתוני מפקד האוכלוסין 1995 לקובצי נתונים מנהליים שכוללים מידע על השכלה תיכונית ואקדמית ועל שכר בשוק העבודה. בניתוח הנתונים אנו עוקבים אחר מדגם גדול של ילידי השנים 1978–1983, דרך לימודיהם התיכוניים במחצית השנייה של שנות התשעים, ועד תחילת שנות השלושים לחייהם, בעשור השני של שנות האלפיים.

שלושה עשורים של רפורמות בחינוך העל-יסודי ובהשכלה הגבוהה בישראל

שביט (2017) מדמה את מערכת החינוך לחרב פיפיות, אשר מצד אחד יכולה לסייע בניעות כלפי מעלה של בני ובנות קבוצות מוחלשות, אך במקביל עלולה לשמש בידי קבוצות דומיננטיות כמנגנון לשימור יתרון החברתי והכלכלי. רפורמות בחינוך הן כלי מרכזי בידי מקבלי החלטות במטרתן לקדם ניעות חברתית. אולם מחקרים שנערכו בתקופות שונות ובמדינות מגוונות שבים ומראים שהצלחתן של רפורמות אלו מוגבלת בדרך כלל, אם בשל קשיים ביישומן ואם בשל יכולתן של משפחות ממעמדות חזקים לנצל את הרפורמות הללו לטובתן (לפירוט טענות אלו וממצאים אמפיריים ראו למשל: איילון ועמיתים, 2019; בר-חיים ועמיתים, 2008; Pfeffer, 2008; Shavit & Blossfeld, 2003).

משנות השבעים ועד שנות התשעים של המאה ה-20 עברה מערכת החינוך הישראלית שורה של רפורמות, אשר עיצבו מחדש הן את החינוך העל-יסודי והן את ההשכלה הגבוהה. רפורמות אלו כללו היבטים מבניים מגוונים, והמשותף לכולן הייתה השאיפה, לפחות המוצהרת, של מקבלי החלטות להתמודד עם אי-השוויון ההשכלתי שאפיין את שלושת העשורים הראשונים לקיומה של המדינה. בשנת 1968 אושרה רפורמה מבנית

רחבת היקף, אשר קיצרה את מספר שנות הלימוד בבית הספר היסודי ("עממי") משמונה לשש, והוסיפה חטיבת ביניים בת שלוש שנים בין השלב היסודי לבית הספר התיכון. שינוי מבני זה אמור היה להפוך את החינוך העל-יסודי לנגיש ושוויוני יותר באמצעות שלושה מרכיבים עיקריים של הרפורמה: הארכת חוק לימוד חובה, ביטול "מבחן הסקר" אשר היה מנגנון המיון המרכזי שקבע אם תלמידים ימשיכו את לימודיהם בחינוך עיוני או מקצועי, והקמת חטיבות הביניים. רפורמה זו גם היוותה בסיס למדיניות האינטגרציה החברתית בבתי הספר העל-יסודיים המשרתים את האוכלוסייה היהודית, ומטרתה הייתה יצירת מפגש בין שכבות אוכלוסייה שונות, בעיקר מזרחים ואשכנזים, ומתן אפשרויות רחבות יותר לניעות חברתית של קבוצות יהודיות מוחלשות (הכנסת, 1971. ראו במיוחד את דברי שר החינוך בעמ' 121). אלא שיישום הרפורמה היה איטי, והגיע למיצוי (אם כי לא לכלל המערכת) רק בסוף שנות השמונים ותחילת שנות התשעים (רש וכפיר, 2004).

בסוף שנות השבעים ובמהלך שנות השמונים נעשתה רפורמה אשר ביקשה לעבור ממסלולי לימוד מובנים, המוכתבים על ידי בתי הספר, להיגיון ליברלי יותר של בחירת תחומי לימוד מוגברים על ידי התלמידים (והוריהם). גישה זו, הדומה באופייה להתפתחויות שחלו במערכות החינוך באנגליה ובארצות הברית, יצרה גיוון רב יותר בתוכניות הלימודים והבחנה בין רמות שונות של קושי באמצעות מדרג של יחידות לימוד. האפשרות לבחור מתוך מגוון רחב מאוד של שילובים בין תחומי לימוד ורמות קושי ביטלה את ההבחנה הקודמת בין מסלולי לימוד מובנים בתוך החינוך העיוני (איילון, 2000). במקביל התרחשו במהלך שנות השמונים והתשעים גם שינויים עמוקים בחינוך המקצועי, שקיבל בתקופה זו את הכינוי "טכנולוגי". שינויים אלו כללו אקדמיזציה של מקצועות הלימוד בחינוך המקצועי-טכנולוגי, תוך ניסיון להרחיב את הנגישות לתעודת הבגרות במסגרת זו (Ayalon & Shavit, 2004). נוסף לכך, במחצית השנייה של שנות השמונים ובמהלך שנות התשעים חלה ירידה ניכרת בשיעור התלמידים במסלול המקצועי-טכנולוגי בחינוך היהודי (לקראת סוף שנות התשעים החלה עלייה במספר הלומדים במסלול זה בחינוך הערבי) (פוקס, ינאי ובלס, 2018). עם הירידה בחינוך המקצועי-טכנולוגי והרצון להרחיב את שיעורי הזכאות לתעודת בגרות, פיתח משרד החינוך מסלולי לימוד המיועדים לתלמידים בעלי הישגים קודמים נמוכים, המגיעים ברובם משכבות סוציו-אקונומיות מוחלשות. מסלולים אלו מבוססים על צמצום הבחירה במקצועות הלימוד המוגברים, והתמקדות במקצועות החובה אנגלית ומתמטיקה ברמות הלימוד הנמוכות (ראשות ארצית למדידה והערכה, 2019).

בשנות התשעים יצאה לפועל רפורמה אשר שינתה את פני ההשכלה הגבוהה בישראל. כמו הרפורמות בחינוך העל-יסודי שתוארו לעיל, אחת ההצדקות המרכזיות לרפורמה זו הייתה הרחבת הנגישות לרמות גבוהות של השכלה וצמצום פערים בין קבוצות חברתיות שונות ביכולת להשיג תארים אקדמיים (לימור וולנסקי, 2016). במרכז של רפורמה זו עמדה הגדלת היצע מוסדות הלימוד האקדמיים, והיא הושגה באמצעות מתן אפשרות למכללות פרטיות להעניק תארים אקדמיים, באקדמיזציה והכרה בתארים של מכללות ציבוריות, ובפתיחת שלוחות בארץ של מוסדות אקדמיים מחו"ל (נתיב שהצטמצם באופן ניכר בהמשך). כך, מערכת שהתבססה על שש אוניברסיטאות מחקר ציבוריות, הפכה בתוך מספר שנים למערכת בעלת גיוון ניכר, הכוללת מעל חמישים מוסדות להשכלה גבוהה, ציבוריים ופרטיים.

השפעת הרפורמות בחינוך העל-יסודי על אי-שוויון השכלת

המחקר החברתי והחינוכי בישראל עוסק בהרחבה בפערים בין קבוצות מוצא שונות בתוך החברה היהודית, ובמיוחד בפערים שבין מזרחים ואשכנזים. מחקרים אשר התייחסו למחזורי לידה שסיימו את לימודיהם התיכוניים לפני ביצוען של רפורמות אלו הראו בבירור את יתרונה של הקבוצה האשכנזית בציוני "מבחן הסקר", בסיכוי להתקבל למסלול העיוני, לרכוש השכלה אקדמית וליהנות מרמת הכנסה גבוהה יותר בממוצע מזו של הקבוצה המזרחית (Shavit, 1984). יצירתן של חטיבות ביניים אינטגרטיביות נחקרה בהרחבה, בין השאר ביחס להשפעתן קצרת הטווח על פערים בין מזרחים ואשכנזים. רש וכפיר (2004), וכן רש ודר (Resh & Dar, 2012), סקרו את מכלול המחקרים שבוצעו בנושא רפורמה זו. הם מצביעים על יישום איטי שסבל מהתנגדויות משמעותיות ומקשיים רבים של בתי הספר להתמודד עם הגידול בשונות הפנימית בהם. כמו כן, הם מראים כי לקראת סוף שנות השמונים ובמהלך שנות התשעים חלה נסיגה בתמיכה הציבורית ברפורמה זו ובמחויבות של משרד החינוך כלפיה. המחקרים שעקבו אחר ביצוע הרפורמה מלמדים שהשימוש בהקבצות (חלוקת התלמידים על פי מבחן יכולת לקבוצות לימוד נפרדות), אשר הפך לחלק מהמדיניות הרשמית באותה תקופה, יצר מנגנונים סגרגטיביים בתוך בית הספר האינטגרטיבי, ובכך צמצם במידה ניכרת את פוטנציאל הניעות ההשכלתית של הקבוצה המזרחית המוחלשת. עם זאת, המחקרים הצביעו על כך שתלמידים מקבוצות אלו אשר למדו במסגרת הטרוגנית, הגיעו להישגים גבוהים יותר מאלו שלמדו במסגרת הומוגנית "נמוכה".

באמצעות נתונים מסוף שנות השמונים ותחילת שנות התשעים, איילון (1994) וכן איילון (Ayalon, 1995) ואיילון ויגב (Ayalon & Yogev, 1997) חקרו בהרחבה את שאלת אי-השוויון האתני, המעמדי והמגדרי בעקבות הרפורמה במבנה תעודת הבגרות והמעבר מהסללה פורמלית המבוססת על מסלולי לימוד מובנים בעלי מדרג היררכי ברור לשיטה של בחירת מקצועות לימוד מוגברים. ממצאיהם מצביעים על כך שתוכנית הלימודים הישראלית בבתי הספר התיכוניים אכן נעשתה מגוונת יותר, אולם בה בעת נותרה מרובדת בהיבטים שונים של רקע חברתי. מהבחינה המעמדית והאתנית, המחקרים מצביעים על כך שאשכנזים וכן בנים ובנות להורים משכילים מתרכזים יותר במדעים המדויקים, הסלקטיביים יותר לעומת מדעי הרוח והחברה. ממצא זה בולט יותר בבתי ספר שבהם קיים היצע גדול יותר של מדעי הטבע. כלומר, בניגוד להיגיון של הרפורמה, המחקרים מראים שהגדלת היצע מקצועות הלימוד קשורה בהרחבת אי-השוויון המעמדי. איילון ושבטי (Ayalon & Shavit, 2004) בחנו את השפעת תהליכי האקדמיזציה של החינוך התיכוני המקצועי-טכנולוגי וההקלות שניתנו במבחני הבגרות בעת כהונת השר רובינשטיין על אי-שוויון מעמדי ואתני בזכאות לבגרות, באמצעות נתונים על מחזורי לידה שסיימו את לימודיהם התיכוניים במחצית הראשונה של שנות התשעים. המחקר מראה שאכן חלה בתקופה זו עלייה בשיעור הזכאים לתעודת בגרות וניכר צמצום באי-השוויון המעמדי בנגישות לתעודה זו. אולם במקביל נוצר בידול בין שני "סוגים" של תעודת בגרות: "רגילה", וכזאת המאפשרת רישום לאוניברסיטה (כלומר זו שכוללת אנגלית ברמה של ארבע יחידות לימוד, ציון עובר במתמטיקה ולפחות במקצוע מוגבר נוסף). ביחס לתעודת הבגרות "האוניברסיטאית" – הממצאים מראים כי אי-השוויון המעמדי והאתני נשמר.

במחקר שהתמקד במסיימי תיכון במחצית השנייה של שנות התשעים, בחנו בר-חיים ופניגר (Bar-Haim & Feniger, 2021) את המבנה החדש של ההסללה שנוצר בעקבות הרפורמה בתעודת הבגרות ואת השלכותיו ארוכות הטווח על הישגים השכלתיים ותעסוקתיים. ממצאי המחקר, שהתמקד בהיבט המעמדי (השכלה ותעסוקה של ההורים) ובאוכלוסייה היהודית ללא עולים חדשים, מראים כי קיים קשר ברור בין היוקרה והסלקטיביות של מסלול הלימודים לבין ההרכב החברתי של תלמידיו. ככל שהמסלול יוקרתי וסלקטיבי יותר, כך יש בו ייצוג רב יותר של תלמידים ממעמד גבוה, וייצוג מועט יותר של השייכים למעמד נמוך. מחקר זה מלמד גם שהמסלול בבית הספר התיכון מנבא במידה רבה את הסיכוי להשיג תואר אקדמי, וכן את ההכנסה הצפויה בגיל 32–33. תרומה מעניינת של מחקר זה קשורה במסלול העיוני נמוך הסטאטוס, אשר התרחב במחצית השנייה של שנות התשעים כמענה לתלמידים בעלי הישגים נמוכים יחסית, שבעבר היו מוצבים

במסלול המקצועי. מסלול זה כולל, בדרך כלל, אנגלית ומתמטיקה ברמה בסיסית (שלוש יחידות לימוד) ומקצוע מוגבר אחד, על פי החלטת בית הספר. המחקר מראה שמסלול זה מאופיין בייצוג יתר של בנים ובנות ממעמד נמוך יחסית, ובוגריו הם בעלי סיכויים נמוכים מאוד להשגת תואר אקדמי ולהכנסה גבוהה. מחקר זה מרחיב, אם כן, את טענתם של איילון ושביט (Ayalon & Shavit, 2004), על כך שבעוד מערכת החינוך התיכונית בישראל הצליחה להרחיב את מעגל הזכאים לתעודת בגרות בשנות התשעים, הרחבה זו הייתה קשורה בריבוד פנימי שאפשר לקבוצות חזקות מבחינה חברתית-כלכלית לשמור על יתרונותיהן ההשכלתיים.

בשנות התשעים נכנסו למערכת החינוך הישראלית תלמידים רבים שהגיעו לארץ עם משפחותיהם. בסוף שנות התשעים ובתחילת שנות האלפיים היו תלמידים עולים כ-10% מכלל התלמידים בישראל. כ-82% מהעולים הגיעו ממדינות ברית המועצות לשעבר וכ-10% מאתיופיה (עולים נוספים הגיעו בעיקר מארצות הברית, מארגנטינה, מצרפת ומאנגליה, אולם הם אינם נכללים במחקר זה לאור מספרם הקטן בקרב הנתונים). המחקר על השתלבותן ההשכלתית של שתי קבוצות אלו במערכת החינוך מוגבל, במיוחד ביחס לקבוצת יוצאי אתיופיה. נתונים על עולים משתי קבוצות אלו מתחילת שנות האלפיים מראים כי הם למדו במסלול מקצועי-טכנולוגי בשיעורים גבוהים יותר ממקביליהם ילידי הארץ (כ-50% מיוצאי ברית המועצות לשעבר וכ-55% מיוצאי אתיופיה, לעומת כ-33% מקרב ילידי ישראל). עולי אתיופיה סבלו משיעורי נשירה גבוהים יחסית ומשיעורי זכאות לבגרות נמוכים יחסית. במחצית השנייה של שנות התשעים חלה עלייה בשיעור הזכאים לבגרות בקרב יוצאי אתיופיה (מכ-30% בשנת 1995 לכ-43% בשנת 2000), אולם שיעורים אלו היו נמוכים במידה לא-מבוטלת מהנתון המקביל בקרב יהודים ילידי הארץ (ורצברגר, 2003). בסקירה שערךנו לא מצאנו מחקרים כמותיים מקיפים על השתלבותם של יוצאי אתיופיה במערכת החינוך העל-יסודית, מעבר להצגה תיאורית של נתונים דוגמת אלו שהובאו כאן. צ'אצ'אשווילי-בולוטין (Chachashvili-Bolotin, 2011) חקרה נתוני השכלה של תלמידים שהיגרו לישראל מברית המועצות לשעבר ושלמדו בכיתה י בתחילת שנות התשעים. היא מצאה דפוס מפוצל, לפיו מצד אחד סיכוייהם לנשור ממערכת החינוך בשלב הלימודים התיכוניים היו גבוהים מאלו של מקביליהם ילידי הארץ, אולם בקרב אלו שנשארו במערכת התגלה שיעור גבוה של בעלי תעודת בגרות המאפשרת המשך לתארים אקדמיים סלקטיביים. עוד נמצא כי ליוצאי ברית המועצות לשעבר הייתה נטייה רבה יותר ללמוד תחומים מדעיים, טכנולוגיים ומקצועיים, בהשוואה לילידי הארץ. ממצאים אלו יכולים להיות מוסברים הן בקשיי שפה והן ברצון להשתלבות מהירה בתחומים בעלי פוטנציאל כלכלי ברור.

השפעת הרפורמה בהשכלה הגבוהה על אי-שוויון השכלתי

הרפורמה בהשכלה הגבוהה נחקרה בהרחבה בהקשר של פערים בין קבוצות מוצא יהודיות בקרב מחזורי לידה שסיימו את לימודיהם בסוף שנות השמונים ותחילת שנות התשעים. אחד הממצאים הבולטים שעלו במספר מחקרים קשור לריבוד האופקי של מוסדות הלימוד. מחקרים אלו הראו שצעירים ממשפחות ממוצא מזרחי נוטים להעדיף לימודים גבוהים במכללות על פני לימודים באוניברסיטאות, גם כאשר הרקע המעמדי שלהם והישגיהם הקודמים מוחזקים קבוע. כלומר, הגידול בלימודים האקדמיים בקרב המזרחים התרחש באופן ברור במכללות הציבוריות והפרטיות. בקרב יוצאי ברית המועצות לשעבר נמצא דפוס הדומה יותר לקבוצה האשכנזית מבחינת העדפת האוניברסיטאות, אולם שיעור הממשיכים מהם להשכלה גבוהה היה נמוך משיעורו בקבוצה האשכנזית (איילון, 2008; ארביב-אלישיב ויגוב, 2017; Ayalon & Yogev, 2005, 2006). פניגר, מקדוסי ואיילון (Feniger, Mcdossi & Ayalon, 2015) בחנו את הפערים בין קבוצות המוצא היהודיות בהשכלה הגבוהה בקרב אלו שלמדו בבתי ספר תיכוניים במחצית הראשונה של שנות התשעים והיו זכאים לתעודות בגרות. המחקר התמקד בהחזר הכלכלי הצפוי ללימודים בתחומים שונים ובמוסדות לימוד שונים. ממצאיהם מלמדים כי בעוד יוצאי ברית המועצות לשעבר הם בעלי סיכויים נמוכים יותר משל מקביליהם האשכנזים להתקבל ללימודים גבוהים, ההחזר הכלכלי ללימודים בקרב מי שהתקבלו ללימודים באקדמיה צפוי להיות גבוה יותר. יתרונם של האשכנזים על פני המזרחים, הן בנגישות להשכלה גבוהה והן בהחזר הכלכלי הצפוי לשלב השכלתי זה, מוסבר באופן מלא על ידי הרקע החברתי-כלכלי ומסלול הלימודים בתיכון. ממצא מעניין שעלה במחקר זה קשור בהצטלבות שבין מגדר וקבוצות מוצא, נושא שנחקר מעט לגבי השכלה גבוהה בישראל. המחקר הראה יתרון לנשים ממוצא מזרחי על פני נשים ממוצא אשכנזי בהחזר הכלכלי הצפוי מהשכלה גבוהה. ממצא זה מוסבר בכך שנשים מזרחיות נוטות יותר מאשכנזיות לבחור תחומי לימוד בעלי פוטנציאל השתכרות גבוה. מחקרים אלו לא התייחסו לקבוצת יוצאי אתיופיה, בעיקר בשל מספרם הנמוך במדגמים השונים. במחקר נוסף בחנו פניגר, מקדוסי ואיילון (2016) את הסיכוי לסיום התואר הראשון עבור אלו שנרשמו ללימודים. הם מצאו שסיכויים אלו דומים עבור מזרחים ואשכנזים, מעט נמוכים יותר עבור יוצאי ברית המועצות לשעבר (גם בפיקוח על רקע חברתי-כלכלי והישגים קודמים), ונמוכים באופן משמעותי עבור יוצאי אתיופיה.

קבוצות מוצא יהודיות, השכלה והכנסה

בשנים האחרונות נערכו מספר מחקרים אשר בדקו פערים בהשכלה ובשכר בין קבוצות מוצא יהודיות על פני מחזורי לידה שונים. אחת השאלות המרכזיות שנחקרו בהקשר זה היא אם הפערים ההשכלתיים והתעסוקתיים בין מזרחים ואשכנזים מצטמצמים בדור השני והשלישי להגירה. ביחס לשאלה זו ניתחו כהן ועמיתים (Cohen et al., 2023) קובץ נתונים גדול של המוסד לביטוח לאומי המתייחס ליהודים ילידי ישראל שהיו בני 25–43 בשנת 2018 (ילידי 1975–1993). הם מראים שגם בקרב קבוצה זו, היתרון של האשכנזים לעומת המזרחים בשכר ובסיכוי להשיג תואר אקדמי נשאר משמעותי הן בדור השני והן בדור השלישי. קבוצת התלמידים ממוצא מעורב נמצאת בין המזרחים והאשכנזים בסיכוי להשגת תואר אקדמי, אך קרובה יותר לאחרונים. בקרב הקבוצות הצעירות יותר הפערים מעט יותר קטנים, בעיקר אצל נשים. פיקוח על הכנסת ההורים ועל המדד החברתי-כלכלי של מקום המגורים לא שינו דפוסים אלו באופן עקרוני. עם זאת, חשוב לציין שמחקר זה לא כלל פיקוח על השכלה או על תעסוקה של ההורים, שהם מנבאים חשובים לנתוני השכלה גבוהים בישראל ובמקומות אחרים. ביחס להכנסה, המחקר מראה שהפער בין האשכנזים למזרחים גדל עם העלייה בגיל, במיוחד מתחילת שנות השלושים לחייהם. הפערים גדולים יותר בקרב גברים וכן בקרב בני ובנות הדור השלישי. הגידול בפער מוסבר על ידי החוקרים ביתרונות הקשורים ברכישת השכלה גבוהה. במחקר שהתבסס על קובץ נתונים שנאספו במסגרת ה־European Social Survey בחנו כהן ועמיתים (2019) פערי השכלה בין קבוצות מוצא בישראל בקרב אלו שהיו בני 26–42 בשנים 2015–2017, שבהן נאספו הנתונים (ילידי אמצע שנות השבעים עד תחילת שנות התשעים). ברמה התיאורית היו הממצאים דומים לאלו שתוארו לעיל, אולם במחקר זה התאפשר פיקוח הדוק יותר על הרקע החברתי-כלכלי של המשתתפים. ניתוח רב-משתני הראה שגם לאחר פיקוח זה נשאר יתרון מובהק סטטיסטית לגברים אשכנזים על פני גברים מזרחים בסיכוי להשיג תואר ראשון, אולם בקרב הנשים לא היה הפער מובהק סטטיסטית, בשל העובדה שנשים מזרחיות נוטות יותר מגברים מזרחים להמשיך ללימודים גבוהים (ראו על כך בהמשך).

דהן (2013) ניתח נתונים מסקרי הכנסות וכוח אדם של הלמ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה), תוך התמקדות בפערי שכר ופערי השכלה בין 1979–2011. הוא מצא שפערי השכר בקרב בני הדור השני משתי הקבוצות, אשכנזים ומזרחים, הגיעו לשיאם באמצע שנות התשעים, אך מאז נמצאו במגמת ירידה. הוא מראה גם שלאורך תקופת המחקר הייתה ירידה בייצוגם של המזרחים בעשירוני ההכנסה הנמוכים, ועלייה בייצוגם בעשירוני ההכנסה הגבוהים. עוד הוא מראה שהפער בין אשכנזים ומזרחים בני הדור השני

במספר שנות הלימוד צומצם בתקופת המחקר הן בקרב נשים והן בקרב גברים. לדעתו של דהן (2013), העלייה בהשכלה בקרב המזרחים, יחד עם עלייה בשיעור השתתפותן של נשים מזרחיות בשוק העבודה, הם ההסברים המובילים לממצאיו. גבאי-אגוזי ויעיש (Gabay-Egozi & Yaish, 2021a) בחנו את הפערים בין מזרחים לאשכנזים דרך הזווית של ניעות בין-דורית (השכלת הילדים לעומת השכלת ההורים). על בסיס ניתוח נתונים ממפקדי אוכלוסייה של הלמ"ס לגבי מחזורי לידה משנות החמישים, השישים והשמונים, הם טוענים כי בעוד שהתרחבות ההשכלה הגבוהה מאמצע שנות התשעים יצרה אפשרויות רבות יותר לניעות השכלתית כלפי מעלה בקרב מזרחים, היא גם אפשרה לקבוצה האשכנזית לשמר את יתרונה ההתחלתי בתחום ההשכלה, הן באמצעות ניעות כלפי מעלה (בקרב אלו שנולדו להורים לא-משכילים) והן באמצעות שימור מעמדי (בקרב אלו שנולדו להורים משכילים). לעומת זאת, אצל המזרחים נמצאו שיעורים גבוהים יחסית של שימור מעמדי בקרב בעלי השכלה נמוכה. ממצאים אלו יכולים לעזור בהסבר הדפוסים שתוארו לעיל. אשר להחזרים כלכליים על השכלה תיכונית, עיונית ומקצועית, גבאי-אגוזי ויעיש (Gabay-Egozi & Yaish, 2021b) לא מצאו הבדלים בין אשכנזים ומזרחים, ושותי הקבוצות נהנו מהחזרים דומים עבור סוגי ההשכלה השונים.

כאמור, בשנות התשעים עברה החברה היהודית בישראל תהליכים של גיוון חברתי כתוצאה מגלי עלייה מברית המועצות לשעבר, מאתיופיה ומכמה מדינות נוספות. רוב המחקר הקיים על השתלבותם של עולים אלו בשוק העבודה מתייחס למי שהגיעו לארץ כמבוגרים. המחקר מלמד כי למרות רמת השכלתם הגבוהה והכשרתם המקצועית כאשר הגיעו לארץ, בעקבות הקשיים שעמדו בפניהם בשוק העבודה הישראלי נאלצו רבים ממהגרי ברית המועצות לשעבר להתפשר על מעמד ושכר, ולעבוד במשרות שמעמדן ושכרן נמוכים (Rajjman & Semyonov, 1998; Steir & Levanon, 2003). שכרם הממוצע של מהגרים מברית המועצות לשעבר אשר הגיעו לישראל בגילאי 25–51 בשנים 1991–1990 נשאר לאורך הזמן נמוך במידה ניכרת משכרם של אשכנזים ומזרחים בעלי מאפייני חברתיים-כלכליים דומים (Gorodzeisky & Semyonov, 2011). למרות השיפור במעמדם הכלכלי במרוצת השנים בארץ, גם 15 שנה אחרי הגעתם היה שכרם הממוצע של מהגרי ברית המועצות לשעבר נמוך בכ-30% משכרם הממוצע של אשכנזים ומזרחים (הן מהגרים ותיקים והן אלו שנולדו בישראל), בפיקוח על רמת השכלה, משלח יד ומאפיינים דמוגרפיים. הנתונים מצביעים על כך שמהגרי ברית המועצות לשעבר אשר הגיעו לארץ בגילאי 25–51 הצליחו פחות מקבוצות מוצא אחרות להמיר את השכלתם והכשרתם המקצועית לתגמולים כלכליים (Gorodzeisky & Semyonov, 2011). לעומת זאת, המחקר

שנערך על אוכלוסיית המהגרים שנכללו בה גם מי שהגיעו כילדים, מראה שבשנת 2011 הייתה רמת השכר הממוצעת של מהגרי ברית המועצות לשעבר בין רמת השכר הממוצעת של אשכנזים ותיקים (דור ראשון בארץ) לבין זו של מזרחים ותיקים (דור ראשון בארץ) בעלי אותם מאפיינים חברתיים-כלכליים. יתרה מכך, רמת השכר הממוצעת של נשים יוצאות ברית המועצות לשעבר הייתה קרובה לרמת השכר הממוצעת של האשכנזיות הוותיקות (Semyonov, Raijman & Maskilevson, 2015, 2016). מחקרים אלו מלמדים שהשתלבותם הכלכלית של מהגרי ברית המועצות לשעבר שהגיעו כילדים ולמדו במערכת החינוך המקומית שונה מזו של אלו שהגיעו כמבוגרים. אולם המחקר על נושא זה מצומצם יחסית, ועד כה לא התמקד בתפקיד ההשכלה בהקשר זה.

הנחיתות בהשתלבות הכלכלית של המהגרים מאתיופיה בולטת ביחס לכל שאר קבוצות המהגרים היהודים בארץ. הסיבות לכך מגוונות: רמת השכלה נמוכה, חוסר ההיכרות עם ההקשר ההשכלתי והתעסוקתי של מדינות תעשייתיות, וגזענות שחוו מהגרים מאתיופיה בישראל בגלל צבע עורם (Elias & Kemp, 2010; Shabtay, 2001). כל אלו אף דחו את כניסתם לשוק העבודה. ב-1995 היו שיעורי התעסוקה בקרב מהגרים מאתיופיה נמוכים במידה ניכרת מאלו של מהגרים מברית המועצות לשעבר ושל מזרחים. בקרב המועסקים, מעל 80% עסקו בעבודות שאינן דורשות הכשרה מקצועית (Offer, 2004). המחקר מציין שבשנת 2010 היה שכרם הממוצע של המהגרים מאתיופיה נמוך משמעותית משכרם הממוצע של שאר המהגרים היהודים בעלי מאפיינים סוציו-דמוגרפיים דומים (Semyonov, Raijman & Maskilevson, 2015). ההכנסה הממוצעת של יוצאי אתיופיה (מהגרים וילדי הארץ) בשנים 2013–2015 הייתה כשני שלישים מהכנסתם הממוצעת של מהגרי ברית המועצות לשעבר שהגיעו לישראל אחרי 1989 (Amit & Chachashvili-Bolotin, 2018). טרם נערך מחקר על השתלבותם הכלכלית של יוצאי אתיופיה שהגיעו לארץ כילדים והשתלבו במערכת החינוך הישראלית.

מטרות המחקר

במאמר זה אנו עוסקים בקבוצת גיל צעירה יחסית, שנחשפה באופן מלא לרפורמות רחבות בחינוך, שנועדו, בין השאר, לצמצם פערים השכלתיים בין קבוצות אוכלוסייה שונות. מטרתנו היא להמשיך ולפתח את הספרות המחקרית העשירה על פערים בין מזרחים ואשכנזים, ולהוסיף מידע לגבי הקבוצות שנחקרו פחות – יוצאי ברית המועצות

לשעבר ויוצאי אתיופיה. אנו בוחנים אם קיים הבדל בהחזר הכלכלי על סוגים שונים של השכלה גבוהה. גבאי-אגוזי ויעיש (Gabay-Egozi & Yaish, 2021b) לא מצאו הבדל בין מזרחים לאשכנזים בהחזרים הכלכליים למסלול עיוני ומקצועי בתיכון, וכן בהחזרים הכלכליים להשכלה גבוהה (Gabay-Egozi & Yaish, 2019), אולם ייתכנו הבדלים בין שתי הקבוצות בהחזרים הכלכליים לגבי סוגים שונים של השכלה גבוהה. כמו כן, גבאי-אגוזי ויעיש לא בחנו החזרים כלכליים בקרב קבוצת יוצאי אתיופיה ויוצאי ברית המועצות לשעבר. שליטת, לאור ממצאי מחקר קודם שמצביע על דפוסים שונים בקרב גברים ונשים בתהליכי רכישת השכלה גבוהה ובפוטנציאל שלה להשתכרות עתידית (Feniger, Mcdossi & Ayalon, 2015), אנו בוחנים את ההצטלבות בין מוצא ומגדר. מחקר זה הראה כי נשים מזרחיות נוטות יותר מנשים אשכנזיות לבחור בהשכלה הגבוהה תחומי לימוד בעלי פוטנציאל הכנסה גבוה. במחקר הנוכחי אנו בודקים אם פוטנציאל זה בא לידי ביטוי גם בהבדלים בשכר.

סקירת הספרות מראה גם שהידע הקיים לגבי השתלבותם ההשכלתית והתעסוקתית של מהגרים מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה שהגיעו כילדים ולמדו במערכת החינוך המקומית מוגבל מאד. במחקר זה אנו מבקשים למלא חוסר זה, תוך התמקדות בתפקידה של ההשכלה כמנגנון מתווך בין השתייכות לשתי קבוצות מוצא אלו (וביחס לקבוצות המוצא היהודיות הוותיקות) ובין הישג תעסוקתי הנמדד באמצעות שכר. כמן כן אנו בודקים את השפעת סוגי ההשכלה השונים על ההחזר הכלכלי בקרב קבוצות אלו. פניגר, מקדוסי ואיילון (Feniger, Mcdossi & Ayalon, 2015) הראו שיוצאי ברית המועצות לשעבר, יותר מקבוצות אחרות בחברה היהודית, נוטים לבחור בתחומי לימוד המובילים להכנסה גבוהה. דבר זה יכול לבוא לידי ביטוי בהחזרים כלכליים גבוהים יותר להשכלה אקדמית לעומת קבוצות אחרות. גם כאן אנו בוחנים זאת עבור גברים ונשים בנפרד, לאור האפשרות לקיומם של דפוסים שונים (Semyonov, Raijman & Maskileyson, 2015).

שאלות המחקר

1. מהי התפלגות רמות ההשכלה בתוך כל אחת מקבוצות המוצא, באופן כללי, ובקרב גברים ונשים בנפרד? בהמשך למחקרים קודמים אנו מבחינים בין תואר אקדמי באוניברסיטה, תואר אקדמי במכללה, תעודת בגרות ללא השכלה אקדמית, וסיום לימודים ללא תעודת בגרות.
2. באיזו מידה הפערים בין קבוצות המוצא בנגישות להשכלה גבוהה קשורים לרקע חברתי-כלכלי של התלמידים?
3. מהם ההבדלים בשכר בין קבוצות המוצא, באופן כללי, ובקרב גברים ונשים בנפרד?
4. האם הבדלי שכר אלו קשורים להישגים השכלתיים, לאחר פיקוח על רקע חברתי-כלכלי?
5. האם קיימים הבדלים בין קבוצות המוצא בהחזר הכלכלי לפי רמות השכלה שונות?

נתונים, משתנים ושיטת הניתוח

המחקר מתבסס על קובץ נתונים רחב היקף שנבנה בעזרת הלמ"ס, באמצעות חיבור של מפקד האוכלוסין של 1995 לנתונים אדמיניסטרטיביים. קובץ הנתונים המקורי כלל כ-20% ממשקי הבית במדינה, ומתוכם הושמטו האוכלוסייה הערבית, תלמידים שלמדו בחינוך החרדי, וכן עולים חדשים ממדינות שאינן ברית המועצות לשעבר או אתיופיה. בניתוח נכללו ילידי 1978–1983 (אשר סיימו את לימודיהם התיכוניים בשנים 1995–2001), ועבורם נוספו נתונים על השכלה גבוהה מתוך מרשם ההשכלה של הלמ"ס (המספק נתונים על השכלתם של כ-96% מגילאי 25–69, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2021, עמ' 28), ונתונים על הכנסה משכר על פי דיווחי מס הכנסה שהועברו ללמ"ס. הניתוחים שיוצגו להלן מתייחסים, כמו במחקרים רבים נוספים, רק לשכירים, המהווים כ-83% מן הנשים והגברים בקובץ שלנו (ניתוחים נוספים שביצענו הראו שהכללת העצמאיים, שלגביהם מהימנות המידע פחותה, אינה משנה את התוצאות באופן ממשי).

משתנה תלוי ראשון – ההשכלה הגבוהה ביותר של הפרט. משתנה זה מבוסס על מרשם ההשכלה של הלמ"ס, והוא מבחין בין ארבע קטגוריות (שלכל אחת מהן נבנה משתנה דמה): תואר ראשון לפחות מאוניברסיטה; תואר ראשון לפחות ממכללה; תעודת בגרות ללא תואר אקדמי; ללא תעודת בגרות. בניתוח השכר (ראו להלן) משתנה זה הופך למתווך.

משתנה תלוי שני – שכר חודשי ממוצע בגילאי 32–33. השכר חושב עבור כל מחזור לידה על פי השנה שבה הגיעו בני המחזור שנתוניו נותחו לגיל 32–33. אנו משתמשים בשכר חודשי ממוצע על פני שנתיים כדי למתן הטיות אפשריות הקשורות בתעסוקה לא רציפה (אלו שלא עבדו כלל בשנתיים הללו לא נכללו בניתוח). כמקובל בניתוחי שכר, אנו משתמשים בלוגריתם הטבעי של השכר, אולם בסטטיסטיקה התיאורית אנו מציגים גם את השכר עצמו.

משתנה בלתי-תלוי – קבוצות מוצא. קבוצות המוצא הן המשתנה הבלתי-תלוי המרכזי במחקר, והוא כולל חמש קבוצות שעבור כל אחת מהן נבנה משתנה דמה:

- מזרחים: ילידי הארץ שהוריהם או שהסב מצד האב והסב מצד האם הגיעו ממדינות המזרח התיכון או מצפון אפריקה.
- אשכנזים: ילידי הארץ שהוריהם או שהסב מצד האב והסב מצד האם הגיעו ממדינות אירופה או מאמריקה. גם אם הסב היה יליד ישראל, נכלל הנסקר בקבוצת האשכנזים, כיוון שעבור שנות הלידה (שנות העשרים והשלושים של המאה ה-20) מרבית תושבי הארץ היהודים היו ממוצא אשכנזי.
- מוצא מעורב מזרחי-אשכנזי: ילידי הארץ שאחד ההורים או הסבים שלהם הגיע ממדינות אירופה או מאמריקה, ואחד מהם הגיע ממדינות המזרח התיכון או מצפון אפריקה.
- יוצאי ברית המועצות: ילידי מדינות ברית המועצות לשעבר שהגיעו לארץ כילדים בגילאי 6–15 (כלומר, עד כיתה י).³
- יוצאי אתיופיה: ילידי אתיופיה אשר הגיעו לארץ כילדים בגילאי 6–15.

3 גיל 6 הוא הצעיר ביותר שיכולנו לכלול מבחינת מגבלות המדגם. גבול הגילאים העליון (15) נקבע כך שיכלול את אלו שלמדו בארץ לפחות באופן חלקי. אלו שהגיעו בגילאי 16 ומעלה מברית המועצות לשעבר, היו כבר עשויים להשלים את לימודיהם התיכוניים בארץ המוצא.

משתני פיקוח:

שנת לידה – סדרה של משתני דמה עבור כל שנת לידה.

השכלת ההורים – משתנה דמה המבחין בין אלו שלפחות אחד מהוריהם בעל השכלה אקדמית ובין אלו ששני הוריהם חסרי השכלה אקדמית. משתנה זה נבנה על בסיס נתוני מפקד האוכלוסין, והוא אינו כולל נתונים חסרים.

מצב כלכלי במשק הבית בשנת 1995 – מדד זה נבנה על בסיס מוצרי החשמל שהיו במשק הבית בעת ביצוע מפקד האוכלוסייה של 1995 (פירוט לגבי אופן חישוב המדד ראו בנספח). משתנה זה מודד את היכולת הכלכלית של המשפחה בעת שבני המחזוריים הרלוונטיים היו בגילאי 12-18 וחיו במשק הבית של הוריהם. אלו שלא ניתן היה לחשב עבורם את המדד (כ-14%) קיבלו את הממוצע של המדד, ונכללו במשתנה דמה של "מצב כלכלי חסר". ניתוח ללא המקרים החסרים הניב תוצאות דומות.

מספר אחאים – המספר חושב על פי מספר הלידות של האם. בשל הבדלים עקביים בין קבוצות מוצא בגודל המשפחה, מקרים חסרים (כ-17%) קיבלו את ממוצע קבוצת המוצא, וסומנו באמצעות משתנה דמה של "מספר אחאים חסר". ניתוח ללא המקרים החסרים הניב תוצאות דומות.

לאחר הצגת סטטיסטיקה תיאורית של משתני ההשכלה והשכר עבור קבוצות המוצא השונות, מוצגים ניתוחים רב-משתניים המבוססים על מודלים של רגרסיה ליניארית, שבהם אנו מנבאים רכישת השכלה גבוהה ואת השכר של הפרט. אנו מבצעים את כל הניתוחים עבור גברים ונשים בנפרד. ניתוחים אלו מאפשרים לנו לבחון באופן מעמיק יותר את ההצטלבויות בין קבוצות המוצא והמגדר, במיוחד לגבי ההחזר הכלכלי עבור רמות השכלה שונות. בניתוח נפרד שמוצג בנספח, אנו בוחנים את ההחזר הכלכלי להשכלה גבוהה אוניברסיטאית בתוך כל אחת מקבוצות המוצא, עבור נשים וגברים בנפרד. ניתוח זה מיועד לבחון את תוקף הממצאים באמצעות שיטה אחרת של מידול סטטיסטי.

ממצאים

לוח 1. התפלגות התעודה הגבוהה ביותר על פי קבוצות מוצא ומגדר (באחוזים)

מוצא	מגדר	אוניברסיטה	מכללה	תעודת בגרות	ללא תעודת בגרות	מספר תצפיות
מזרחים	נשים	22.3	19.1	17.1	41.4	13,110
	גברים	13.9	14.2	12.9	59.1	12,316
מוצא מעורב	נשים	30.2	22.1	13.8	33.8	10,600
	גברים	22.6	17.3	13.6	46.1	10,028
	נשים	40.2	23.8	11.8	24.2	8,860
אשכנזים	גברים	35.8	21.7	13.8	28.7	7,884
יוצאי אתיופיה	נשים	13.4	9.8	17.0	59.8	737
	גברים	4.6	7.6	15.1	72.6	720
יוצאי ברה"מ לשעבר	נשים	32.6	15.5	15.4	36.4	3,230
	גברים	19.6	14.6	14.5	51.4	3,249

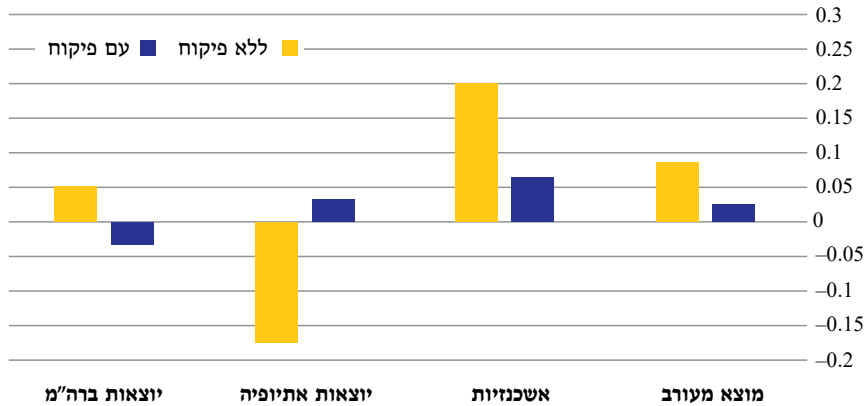
לוח 1 מציג את התפלגות בעלי התעודה הגבוהה ביותר בתוך כל אחת מקבוצות המוצא, תוך הבחנה בין נשים וגברים. בדומה לממצאי מחקרים קודמים מישראל וממדינות מפותחות אחרות, אנו מוצאים פער בולט לטובת הנשים בשיעורי הרכישה של השכלה גבוהה בכל קבוצות המוצא. אולם פער זה בולט במיוחד בקרב הקבוצה של יוצאי אתיופיה. הממצאים מצביעים גם על פערים גדולים מאוד בין קבוצות המוצא היהודיות בהישגים האקדמיים. כך למשל, שיעור הגברים האשכנזים שרכשו לפחות תואר אקדמי ראשון באוניברסיטה יותר מכפול מזה של גברים מזרחים. בהמשך למחקרים קודמים (ארביב-אלישיב ויוגב, 2017; Ayalon & Yogev, 2006), גם ממצאי מחקר זה מראים שבקרב אלו שרכשו השכלה גבוהה, מזרחים נוטים יותר מאשכנזים ללמוד במכללות, בהשוואה ללימודים באוניברסיטאות. יוצאי ברית המועצות לשעבר, ונשים וגברים ממוצא מעורב, נמצאים בין האשכנזים והמזרחים בשיעורי הרכישה של השכלה גבוהה. לוח 1 מצביע גם על הנחיתות

המשמעותית של יוצאי אתיופיה לעומת כל שאר קבוצות המוצא הן בנגישות לתעודת בגרות והן בנגישות להשכלה גבוהה. מקרב הגברים יוצאי אתיופיה, כ-73% סיימו את לימודיהם ללא תעודת בגרות, וזהו גם מצבן של קרוב ל-60% מהנשים יוצאות אתיופיה. בקרב מהגרים מברית המועצות לשעבר יותר ממחצית הגברים סיימו את לימודיהם ללא תעודת בגרות, לעומת כ-36% מקרב הנשים.

אם כן, הנתונים המוצגים בלוח 1 מראים בבירור שגם שלושה עשורים של רפורמות נרחבות בחינוך העל-יסודי לא הפכו את מערכת החינוך הישראלית לשוויונית מבחינה אתנית. דבר זה בא לידי ביטוי הן בפערים בין קבוצות המוצא הוותיקות (דור שני ושלישי בארץ), והן בפערים בין ותיקים ומהגרים. פערים אלו קשורים בשונות הרקע החברתי-כלכלי של בני ובנות כל אחת מהקבוצות, המוצגת בלוח 11 בנספח. בתרשימים 1א ו-1ב אנו מציגים תוצאות של ניתוח רב-משתני אשר בחן באיזו מידה משתנים חברתיים-כלכליים אלו מסבירים פערים בסיכוי לרכוש השכלה גבוהה. הניתוח מבוסס על רגרסיה ליניארית הסתברותית בעלת משתנה תלוי בינארי (linear probability model),⁴ המבחין בין אלו שרכשו השכלה אקדמית (במכללה או אוניברסיטה) לבין אלו שלא רכשו השכלה כזו. בתרשים מוצג המָקדם של קבוצות המוצא השונות המשוות לקבוצה המזרחית (קו האפס בתרשים), לפני ואחרי הכללת פיקוח על השכלת ההורים, מספר האחאים, והמצב הכלכלי במשק הבית בשנות הנעורים (לוח 2 בנספח מציג את מקדמי הניתוח).

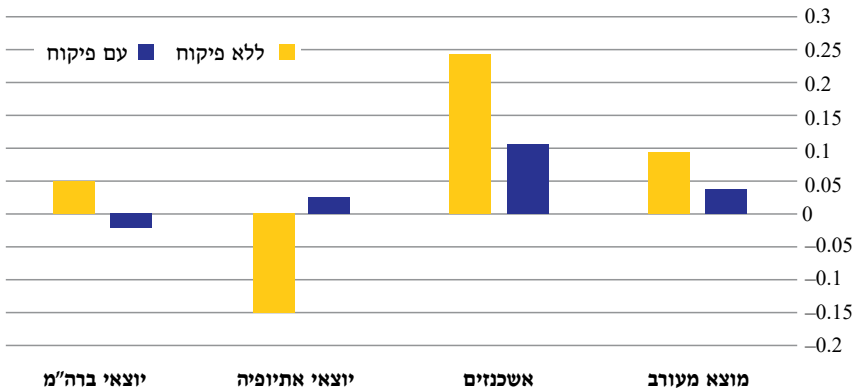
4. השוואת מקדמים של מודלים מקוננים (nested models) של רגרסיה לוגיסטית נחשבת בעייתית. ישנם כמה פתרונות לכך, וכאן אנו משתמשים בגישה של רגרסיה ליניארית עם משתנה בינארי, המוכרת בספרות כ-linear probability model. אחד מיתרונותיה של גישה זו הוא הפרשנות הנוחה של הממצאים – ניתן לפרש את מקדמי הרגרסיה במונחי אחוזים. לדיון בבעיה ובפתרונות המתודולוגיים השונים, ראו: Breen et al., 2018.

**תרשים 1א. מקדמי המוצא מרגרסיה ליניארית הסתברותית
(linear probability models) לניבוי השגת תואר ראשון בקרב נשים,
לפני ואחרי פיקוח על רקע חברתי-כלכלי**

הערה: כל המקדמים מובהקים סטטיסטית ברמה של 0.01.

**תרשים 1ב. מקדמי המוצא מרגרסיה ליניארית הסתברותית
(linear probability models) לניבוי השגת תואר ראשון בקרב גברים,
לפני ואחרי פיקוח על רקע חברתי-כלכלי**

הערה: כל המקדמים מובהקים סטטיסטית ברמה של 0.01.

התרשימים מלמדים שחלק ניכר מהפערים הגולמיים שהוצגו בלוח 1 יכולים להיות מוסברים על ידי הבדלים בממוצע הרקע החברתי-כלכלי בין קבוצות המוצא. מקדם הפער בין אשכנזים לבין מזרחים קטן ביותר מ-60% כאשר מפקחים על הרקע המשפחתי. כלומר, חלק ניכר מפער זה מקורו ברקע המשפחתי. עם זאת, העובדה שהפער לא נעלם גם לאחר הפיקוח מעידה על כך שמנגנונים נוספים, דוגמת הקבוצות בחטיבת הביניים והסללה בתיכון, אחראים לו. לאחר הפיקוח על הרקע החברתי-כלכלי, הן אצל נשים והן אצל גברים, נעלם לחלוטין היתרון הבולט של המזרחים לעומת יוצאי אתיופיה בנגישות לתואר אקדמי, ואף מתהפך (אם כי האפקט קטן מאוד). כלומר, ההבדלים בין שתי קבוצות אלו מקורם בעיקר ברקע המשפחתי. עם זאת, שתי הקבוצות הללו סובלות מנחיתות בהשגת השכלה אקדמית לעומת הקבוצה האשכנזית, גם לאחר הוספת הפיקוח.

**לוח 2. שכר חודשי ממוצע בשקלים (סטיות תקן בסוגריים)
בגילאי 32-33 לפי מוצא ומגדר**

מוצא	גברים	נשים	סה"כ
מזרחים	7,203.28 (7,925.78)	5,364.50 (5,526.23)	6,255.93 (6,857.91)
מוצא מעורב	7,564.35 (9,704.65)	5,647.46 (6,432.44)	6,590.70 (8,262.89)
אשכנזים	8,977.12 (10,461.21)	6,362.98 (6,841.30)	7,628.67 (8,878.74)
יוצאי אתיופיה	5,379.82 (4,844.99)	3,818.31 (3,605.60)	4,595.20 (4,337.29)
יוצאי ברה"מ לשעבר	8,333.39 (8,992.99)	6,303.18 (6,441.82)	7,194.20 (7,915.74)

הערה: כל ההבדלים בממוצעי השכר מובהקים סטטיסטית, למעט ההבדלים בין אשכנזים ויוצאי ברית המועצות לשעבר (בקרוב גברים ונשים כאחד).

בשלב הבא נותחו פערי השכר בין קבוצות המוצא השונות באוכלוסייה היהודית. לוח 2 מציג את הבדלי הממוצעים בין הקבוצות, תוך הבחנה בין גברים ונשים. ממוצע השכר הגבוה ביותר בקרב גברים הוא של האשכנזים, אחריהם יוצאי ברית המועצות לשעבר, המוצא המערוב, המזרחים, ובתחתית הרשימה נמצאים יוצאי אתיופיה. השכר הממוצע של גברים יוצאי אתיופיה מהווה כ-60% בלבד מהשכר הממוצע של הגברים האשכנזים. גם הפער בין מזרחים ואשכנזים אינו זניח, והוא עומד על כ-23%. הפער בין גברים אשכנזים וגברים יוצאי ברית המועצות לשעבר קטן, ועומד על פחות מ-10%. בקרב הנשים, הפער בין יוצאות ברית המועצות לשעבר לאשכנזיות זניח, והן נמצאות ביתרון ניכר לעומת האחרות. בשאר הקבוצות המדרג דומה לזה שנמצא אצל הגברים. כצפוי לאור מחקרים קודמים מישראל וממדינות אחרות, השכר הממוצע של הנשים נמוך במידה ניכרת מזה של הגברים. ניתוח תיאורי זה מלמד על הבדלים מהותיים בהשתלבות התעסוקתית בין אלו שהגיעו כילדים מאתיופיה ובין מי שהגיעו מברית המועצות לשעבר, שלמדו במערכת החינוך המקומית. בעוד יוצאי אתיופיה סובלים מנחיתות ניכרת בשכר לעומת הקבוצות הוותיקות, יוצאי ברית המועצות לשעבר נהנים מרמות שכר גבוהות באופן יחסי. לגבי הפער בין מזרחים ואשכנזים, שנחקר באופן אינטנסיבי, אנו מראים שגם בקבוצת גיל צעירה יחסית זו של אלו שהם דור שני, שלישי ורביעי בארץ, עדיין קיימים פערי שכר ניכרים בין הקבוצות.

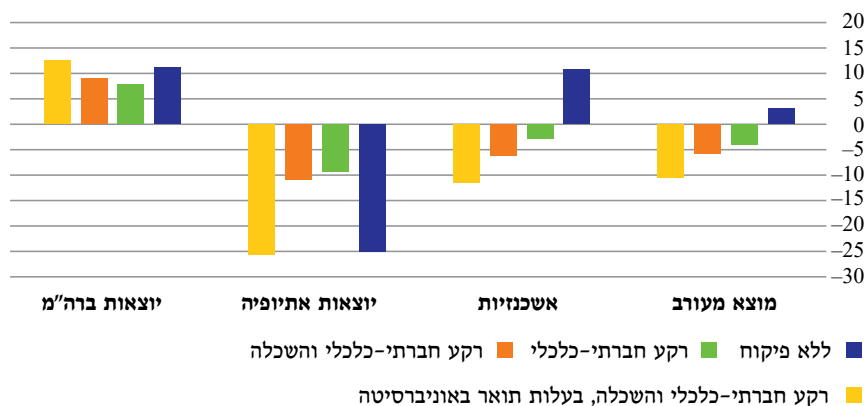
בשלב הבא אנו מציגים ניתוח רב־משתני אשר בוחן הבדלים אלו תוך פיקוח על רקע חברתי-כלכלי והשכלה. הניתוח המלא מוצג בלוחות נ3א ו-נ3ב, הנמצאים בנספח למאמר זה. המשתנה התלוי בניתוח הוא הלוגריתם הטבעי של השכר החודשי הממוצע בגילאי 32-33. במודל הבסיס (מודל 1 המוצג בלוחות) הוכנסו למשוואת הרגרסיה רק משתני הדמה של קבוצות המוצא. במודל הבא (מודל 2 בלוחות) אנו מפקחים על הרקע החברתי-כלכלי של הגברים והנשים מקבוצות המוצא השונות (השכלת הורים, מצב כלכלי בבית בשנות הנעורים ומספר אחאים). במודל השלישי (מודל 3 בלוחות) אנו מוסיפים גם פיקוח על רמת ההשכלה של הפרט (תואר ראשון לפחות מאוניברסיטה, תואר ראשון לפחות ממכללה, תעודת בגרות ללא תואר אקדמי, ללא תעודת בגרות). במודל האחרון (מודל 4 בלוחות) אנו מוסיפים לפיקוח על הרקע החברתי-כלכלי ועל רמת ההשכלה אינטראקציות בין המוצא ורמת ההשכלה. מטרת מודל זה היא לבחון הבדלים בהחזר הכלכלי להשכלה אוניברסיטאית, כלומר לרמת ההשכלה הסלקטיבית והמשתלמת ביותר. הממצאים העיקריים מהניתוח מוצגים בתרשימים א2 ו-ב2. העמודות

בתרשימים מייצגות את פערי השכר באחוזים בין קבוצת השוואה בניתוח – מזרחים – לבין כל אחת מהקבוצות האחרות (נתונים אלו חושבו באמצעות נוסחה הממירה את המקדם הלוגריתמי לאחוזים).⁵ הניתוח מלמד שרוב פערי השכר בין קבוצות המוצא, שהוצגו בלוח 2, נעלמים כאשר מפקחים על הרקע החברתי-כלכלי (מודל 2 בלוחות נ3א ו-נ3ב). פערי השכר שאנו רואים בתחילת שנות השלושים לחייהם של גברים משתתפי המחקר מבטאים במידה רבה פערים בנקודת המוצא שלהם, או במילים אחרות – תהליך של שעתוק חברתי. בין קבוצות המוצא ישנם פערים ניכרים במשאבים ההשכלתיים והתעסוקתיים של ההורים, ופערים אלו מתגלגלים לפערי שכר בקרב הדור הבא. עם זאת, הניתוח מצביע גם על חריג בולט בדפוס זה – גברים שהגיעו לארץ מברית המועצות לשעבר כילדים. עבור קבוצה זו המודל מראה יתרון ניכר בשכר לעומת גברים מזרחים, מעבר להשפעת הרקע החברתי-כלכלי.

בקרב נשים הממצאים מעט יותר מורכבים. ראשית, לאחר הפיקוח על הרקע החברתי-כלכלי, שכרן של נשים מזרחיות גבוה מזה של נשים אשכנזיות (לעומת שכר גבוה יותר לאשכנזיות במודל ללא פיקוח). המשמעות היא שעבור מזרחיות ואשכנזיות בעלות רקע דומה ישנו יתרון בשכר למזרחיות. בניגוד לממצא בקרב גברים, הפער בשכר לרעת נשים יוצאות אתיופיה לעומת נשים מזרחיות נשמר גם לאחר פיקוח על הרקע החברתי-כלכלי. ממצא זה יכול להצביע על מנגנונים נוספים, מלבד הרקע החברתי-כלכלי, שפועלים לרעת יוצאות אתיופיה. כמו אצל הגברים, גם נשים יוצאות ברית המועצות לשעבר נהנות מיתרון בשכר לעומת נשים מזרחיות, מעבר למה שהיה מצופה לאור הרקע החברתי-כלכלי שלהן.

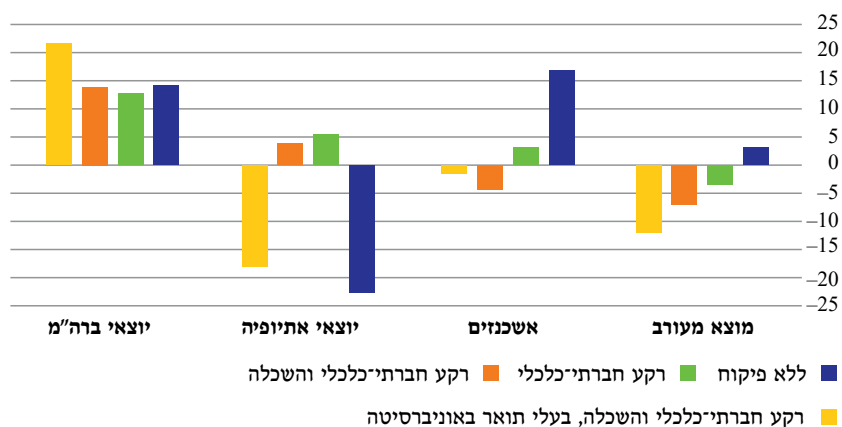
5 הנוסחה שנעשה בה שימוש היא: $\text{Percent} = (\text{EXP}(\text{Coefficient}) - 1) \times 100$

תרשים 2א. פערי שכר בין נשים מזרחיות לנשים בשאר קבוצות המוצא (באחוזים)

הערה: למובהקות המקדמים ראו לוח 3.נ3 בנספח.

תרשים 2ב. פערי שכר בין גברים מזרחים לגברים בשאר קבוצות המוצא (באחוזים)

הערה: למובהקות המקדמים ראו לוח 3.נ3 בנספח.

כאמור, במודל השלישי אנו מוסיפים פיקוח על ההישג ההשכלתי באמצעות משתני דמה המייצגים את התעודה הגבוהה ביותר (בהשוואה לתואר אקדמי מאוניברסיטה). ממצאי מודל זה (שניתן לראותם בלוחות נ3א ו-נ3ב בנספח) מצביעים על מדרג היררכי ברור של החזרים כלכליים להשכלה, הן בקרב נשים והן בקרב גברים: בוגרי מכללות מרוויחים פחות מבוגרי אוניברסיטאות, אחריהם בעלי תעודת בגרות, ובתחתית הרשימה נמצאים חסרי תעודת הבגרות. ממצאים אלו תואמים לממצאי מחקרים קודמים שנערכו בישראל (אחדות ועמיתים, 2018; Shwed & Shavit, 2006). הוספת פיקוח זה בקרב גברים ונשים אינה משנה באופן ממשי את דפוס הממצאים שעלה במודל הראשון. דבר זה אינו מפתיע לאור הקשר החזק הקיים בין רקע חברתי-כלכלי להשכלה. אם פערי השכלה בין הקבוצות הם במידה רבה תוצאה של פערים חברתיים-כלכליים בין משפחות, הרי שהמודל הראשון כבר כולל בתוכו את השפעות ההשכלה.

במודל הרביעי (מודל 4 בלוחות נ3א ו-נ3ב בנספח) אנו בודקים אם קיימים הבדלים בין קבוצות המוצא בהחזרים הכלכליים לתואר אקדמי מאוניברסיטה. במודל זה, מקדמי קבוצות המוצא בלוחות המופיעים בנספח מתייחסים לפערים בקרב אלו שהשיגו תואר ראשון מאוניברסיטה. הממצאים מלמדים שגם בקרב גברים וגם בקרב נשים הפער לטובת יוצאי ברית המועצות לשעבר (לעומת מזרחים) גדול ב-50% במודל זה לעומת מודל 3. משמעות הדבר היא שהפער הממוצע בקרב בוגרי אוניברסיטה גדול באופן ניכר לעומת הפער הממוצע בפיקוח כללי על השכלה (ועל המשתנים האחרים במודל). דבר זה מצביע על כך שיוצאי ברית המועצות לשעבר נהנים מהחזר כלכלי גבוה במיוחד על השכלה אקדמית אוניברסיטאית. גם במודל זה אנו מקבלים תמונה מורכבת יותר בקרב נשים, המצביעה על תפקיד מרכזי יותר של ההשכלה בפערי שכר במקרה זה. בקרב בוגרות אוניברסיטה, הפער בשכר בין מזרחיות ואשכנזיות לטובת הראשונות, כמעט כפול לעומת הפער הממוצע לאחר פיקוח על השכלה שמופיע במודל 3. ממצא זה תואם לניבוי של פניגר, מקדוסי ואיילון (Feniger, Mcdossi & Ayalon, 2015) על בסיס הכנסה צפויה לאור תחומי ההשכלה, אלא שבמחקר הנוכחי אנו מציגים פערי שכר בפועל. הגידול בפער בין מודל 3 ו-4 דרמטי עוד יותר בהשוואה בין מזרחיות ויוצאות אתיופיה. פער זה נובע, ככל הנראה, מהצחתן של מזרחיות לנצל את הנתב האקדמי לניעות כלכלית, לעומת חוסר הצלחה דומה בקרב יוצאות אתיופיה. כלומר, יוצאות אתיופיה סובלות הן משיעורים נמוכים של השגת השכלה גבוהה והן מהחזר כלכלי נמוך יחסית עבור רמת השכלה זו. חשוב לזכור שפערי השכר הקשורים בהחזרים כלכליים להשכלה גבוהה נובעים בעיקר מבחירת תחומי לימוד שונים (או מהבדלים ביכולת לבחור תחומי לימוד מבוקשים). עם

זאת, בהחלט ייתכן שיוצאות אתיפיה סובלות גם ממנגנוני אפליה נוספים בשוק העבודה, שאין לנו נתונים לגביהם.

ממצא מעניין נוסף שעולה מהניתוח הרב-משתני הוא שהיתרון של קבוצת המוצא המעורב על פני המזרחים (המופיע במודל ללא פיקוח) מתהפך כשאנו מפקחים על הרקע החברתי-כלכלי. ממצא זה מעיד על כך שהיתרון של קבוצת המוצא המעורב במודל ללא פיקוח קשור לרקע חברתי-כלכלי חזק יותר בקרב קבוצה זו. ניתוח האינטראקציות שבוחן את ההחזרים הכלכליים להשכלה מראה שהפער לטובת המזרחים לעומת קבוצת המוצא המעורב גדול עוד יותר בקרב בעלי ההשכלה הגבוהה, לעומת הפער הממוצע בשכר בפיקוח על ההשכלה. קיים קושי במתן פרשנות לממצא זה, כיוון שקבוצת המוצא המעורב מגוונת מאוד, ואנו יודעים עליה מעט מבחינה סטטיסטית. לאור העובדה שקבוצה זו ממשיכה לגדול והופכת דומיננטית יותר בחברה היהודית בישראל, יש מקום להמשיך ולחקור תהליכי ריבוד בתוכה, ובהשוואה לקבוצות מוצא אחרות.

בלוח 4 ננספח אנו מציגים ממצאים ממודלים של גרסיה ליניארית לניבוי שכר עבור נשים וגברים בכל קבוצה בנפרד. מטרת ניתוח זה היא לבחון בדרך נוספת את השאלה אם יש הבדלים ביתרון להשכלה אוניברסיטאית בקרב כל אחת מקבוצות המוצא, בקרב גברים ונשים בנפרד, תוך הנחה שגם לרקע חברתי-כלכלי יכולה להיות השפעה שונה בין הקבוצות.

סיכום ודיון

מאמר זה בחן פערים בהישגים ההשכלתיים והתעסוקתיים בין קבוצות מוצא יהודיות בישראל בקרב אלו שלמדו בבתי ספר תיכוניים במחצית השנייה של שנות התשעים ובתחילת שנות האלפיים. מחזורי לידה אלו רכשו השכלה תיכונית במערכת שהייתה שונה משמעותית מזו שפעלה בישראל בשלושת העשורים שקדמו להם, והמשיכו (בחלקם) למערכת השכלה גבוהה שגם היא הייתה שונה באופן מהותי מזו שפעלה עד המחצית הראשונה של שנות התשעים. אנו מתמקדים בפערים בין קבוצות המוצא היהודיות תוך הכללתם של אלו שהיגרו לישראל בילדותם מברית המועצות לשעבר ומאתיפיה. בהסתמך על מדגם גדול ומייצג של האוכלוסייה הרלוונטית למחקר זה אנו מוצאים פערים גדולים בין קבוצות המוצא הן בהישג ההשכלתי והן בשכר בגילאי 32–33. כך למשל, שיעור

הרוכשים תואר ראשון באוניברסיטה כפול בקרב אשכנזים לעומת מזרחים. גם לאחר הכללת תואר ראשון במכללה, שמזרחים נוטים לבחור בו יותר מאשכנזים, עדיין קיימים פערים גדולים בין הקבוצות בנגישות להשכלה הגבוהה. אולם כאשר מפקחים על הרקע החברתי-כלכלי, הפערים בנגישות להשכלה גבוהה בין שתי קבוצות המוצא הוותיקות מצטמצמים במידה ניכרת. כלומר, חלק ניכר ממקור הפער בהשגת תואר (מבלי להבחין בסוג המוסד) הוא במשאבים ההשכלתיים והכלכליים של המשפחה. חלק אחר (שלא הוסבר במחקר זה) עשוי להיות קשור, למשל, במנגנוני הסללה בתוך מערכת החינוך. פערי השכר הניכרים שמצאנו בין שתי קבוצות אלו נעלמים בפיקוח על הרקע החברתי-כלכלי של משפחותיהם. משמעות הדבר היא שגם לאחר שלושה עשורים של רפורמות משמעותיות בחינוך העל-יסודי ובהשכלה הגבוהה, הפער העדתי בהשכלה ובתעסוקה נותר בעל משקל, כפי שהראו גם כהן ועמיתים (Cohen et al., 2023).

ביחס לפער המזרחי-אשכנזי אנו תורמים את חלקנו לגוף מחקרי קיים, גדול ומקיף יחסית. אשר להשתלבותם של אלו שהיגרו לארץ בגיל צעיר מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה והשתלבו במערכת החינוך המקומית – הידע הקיים מצומצם מאוד, והמחקר הנוכחי מציע כמה חידושים. בהמשך למחקרם של פניגר, מקדוסי ואיילון (Feniger, Mcdossi & Ayalon, 2015), שהתמקדו בהשכלה הגבוהה, אנו מראים שרבים מאלו שהגיעו לארץ מברית המועצות לשעבר כילדים מנצלים את הנתיב ההשכלתי המכוון לניעות תעסוקתית. בנושא השכר, ממצאינו מלמדים שקבוצת יוצאי ברית המועצות לשעבר נמצאת במקום הראשון במדרג השכר הישראלי, אם מביאים בחשבון את הרקע החברתי-כלכלי של משפחותיהם. זהו ממצא מעניין וחשוב לאור ממצאי מחקרים קודמים אשר בחנו את דור הוריהם, והציגו את המחיר התעסוקתי ששילמו על ההגירה לישראל (Gorodzeisky & Semyonov, 2011). המחקר הנוכחי מלמד שחלק מן היתרון בשכר של קבוצה זו נובע מהחזרים כלכליים גבוהים במיוחד להשכלה אקדמית (הן אצל נשים והן אצל גברים). סיבה אפשרית נוספת לשכר הגבוה יחסית של יוצאי ברית המועצות לשעבר היא כניסה מוקדמת לשוק העבודה בשל היעדר משאבים כלכליים משפחתיים המאפשרים, למשל, טיול ארוך אחרי הצבא, ואולי גם בשל הצורך לתמוך בהורים ולחסוך מוקדם יחסית לקניית דירה. ייתכן גם שיתרון זה של יוצאי ברית המועצות לשעבר קשור למספר שעות עבודה שבועיות גדול יותר. אנו מקווים שהמחקר הנוכחי יעודד מחקרים עתידיים על קבוצה זו ויבחן גם הסברים אלו.

חשוב להדגיש שנתוני ההצלחה של יוצאי ברית המועצות לשעבר משקפים את ממוצע הנתונים של מי שנהנו מהישגים גבוהים בהשכלה ובתעסוקה לצד רבים שנתורו מאחור. כפי שהראינו, מספרם של אלו שסיימו את בית הספר התיכון ללא תעודת בגרות בקבוצה זו, בעיקר בקרב הגברים, גבוה יחסית. כלומר, גם מחקר זה מחזק את הטענה בדבר דפוס השתלבותם המפוצל של יוצאי ברית המועצות לשעבר במערכת ההשכלה הישראלית (Chachashvili-Bolotin, 2011). ממצא חוזר זה מצריך מחקרי המשך אשר יבחנו לעומקם את הגורמים שיכולים להסביר מי המשיכו לנתיב המובילי ומי נשאר מאחור.

התמונה העולה מהמחקר לגבי יוצאי אתיופיה שהגיעו לארץ כילדים מצביעה על קשיים כבדי משקל בהרבה. הנתונים התיאוריים מצביעים על נחיתותם הבולטת לעומת קבוצות מוצא יהודיות אחרות, הן ביחס להישגים בהשכלה, במיוחד בקרב גברים, והן ביחס לממוצע השכר אצל נשים וגברים. ניתוח הבדלי השכר מראה שבקרב יוצאי אתיופיה קיימים דפוסים שונים בין גברים ונשים. פערי השכר לרעת קבוצה זו בקרב גברים מוסברים באופן מלא על ידי הרקע החברתי-כלכלי. לעומת זאת, יוצאות אתיופיה אכן רוכשות תארים אקדמיים בשיעורים גבוהים בהרבה מגברים יוצאי אתיופיה, אולם הן אינן נהנות באופן מלא מיתרונותיה של השכלה זו בשל החזרים כלכליים נמוכים יחסית בשוק העבודה. נושא זה דורש מחקרי המשך, אולם מהנתונים הקיימים בידינו (ואינם מוצגים במאמר הנוכחי), נחיתות זו קשורה לתחומי הלימוד הדומיננטיים בקרב נשים יוצאות אתיופיה, שהם בעלי אופק שכר נמוך.

פתחנו מאמר זה בתפיסתו של שביט (2017) את מערכת החינוך כחבר פיפיות, אשר מצד אחד יכולה לאפשר ניעות לקבוצות מוחלשות, אך מנגד, עשויה להוות בסיס לשימור פערים מעמדיים ואתניים. מעבר לניתוח ספציפי של פערים בין קבוצות מוצא יהודיות, מאמר זה שואל אם שורה ארוכה של רפורמות משנות השבעים ועד לשנות התשעים במאה ה-20 יצרו מערכת חינוך שניתן להגדירה שוויונית יחסית, כלומר כזו שבה הקשר בין רקע חברתי-כלכלי והישגים השכלתיים אינו משמעותי. המחקר הנוכחי, יחד עם מחקרים עדכניים אחרים שהתמקדו במנגנונים שונים בשלבי הלימוד בבית הספר העל-יסודי (ראו למשל: Feniger, 2021; Bar-Haim & Feniger, 2021; Ayalon & Shavit, 2004; Ayalon, 2006; et al., 2021), מלמדים שהתשובה לכך שלילית. מערכת החינוך הישראלית ממשיכה להיות מאופיינת בקשר חזק בין הרקע החברתי-כלכלי והישגי התלמידים, וקשר זה הוא שעומד בבסיס הפערים העדתיים שהצגנו במאמר. יחד עם זאת, המחקר מראה גם שבמקרים מסוימים יכולה מערכת החינוך להוות נתיב חשוב לניעות חברתית וכלכלית, כפי שהדבר

בא לידי ביטוי בקרב יוצאי ברית המועצות לשעבר. אלא שכדי ליהנות מאותה ניעות, על חברי הקבוצה להיות ילדים להורים משכילים ובעלי שאיפות אקדמיות ותעסוקתיות גבוהות (הישראלי, 2019; פניגר, 2017). לפיכך אנו מציעים לראות בהצלחה ההשכלתית ובעלי שאיפות אקדמיות ותעסוקתיות של יוצאי ברית המועצות לשעבר תיקון למחיר ששילם דור הוריהם, שאומנם חווה ירידת סטאטוס כתוצאה מהגירה, אולם הצליח לעשות שימוש במשאבים ההשכלתיים והתרבותיים שלו לטובת הניעות של הדור הצעיר. הצלחה זו עומדת בניגוד בולט לפערים הגדולים שמצאנו בין יוצאי אתיופיה שהגיעו לישראל בגיל צעיר לשאר קבוצות המוצא, הן בהיבט ההשכלתי והן בהיבט של השכר.

מקורות

- אחדות, לאה, אלעד גוטמן, נעם זוסמן, עידן ליפינר, וענבל מעין (2018). **התשואה במונחי שכר להשכלה הנרכשת באוניברסיטאות ומכללות**. ירושלים: בנק ישראל, חטיבת המחקר.
- איילון, חנה (2000). זכות הבחירה ואי־השוויון בחינוך: היבטים חברתיים של הרפורמה במבנה הלימודים בחטיבה העליונה. בתוך ח' הרצוג (עורכת). **חברה במראה**. תל־אביב: הוצאת רמות – אוניברסיטת תל־אביב, 125–146.
- איילון, חנה (2008). מי לומד מה, היכן, מדוע? השלכות חברתיות של ההתרחבות והגיוון במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל. **סוציולוגיה ישראלית: כתב־עת לחקר החברה הישראלית** 10(1), 33–60.
- איילון, חנה, נחום בלס, יריב פניגר, ויוסי שביט (2019). **אי־שוויון בחינוך: ממחקר למדיניות**. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.
- ארביב־אלישיב, רינת, ואברהם יוגב (2017). פתיחת המכללות בישראל ושוויון הזדמנויות חינוכי – האומנם? דיון מחודש בשאלות ישנות. בתוך רינת ארביב־אלישיב, יריב פניגר, ויוסי שביט (עורכים), **יש סיכוי לשינוי? תאוריה ומחקר עדכני על שוויון הזדמנויות בחינוך**. תל־אביב: הוצאת מכון מופ"ת, 133–155.
- בר־חיים, אייל, מאיר יעיש, ויוסי שביט (2008). במעלה המדרגות היורדות: התרחבות וריבוד במערכות חינוך. **סוציולוגיה ישראלית: כתב־עת לחקר החברה הישראלית** 10(1), 61–79.
- הישראלי, אדם (2019). מאלטה תרבותית למוביליות חברתית: תפקיד המשפחה בשינוי משמעות ההשכלה בקרב סטודנטים דור שני למשפחות יוצאות ברית המועצות בישראל. **הגירה** 9, 89–110.
- ורצברגר, רחל (2003). **קהילת יוצאי אתיופיה: תמונת מצב, פערים וטענות לאפליה**. ירושלים: הכנסת – מרכז מחקר ומידע.

הכנסת (1971). **דין וחשבון הוועדה הפרלמנטרית לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל־יסודי בישראל תשכ"ז-תשכ"ח (דו"ח ועדת רימלט)**. ירושלים: הכנסת.

לימור, ניסן, ועמי וולנסקי (2016). תהליכים ורפורמות בהשכלה הגבוהה. בתוך אודרי אדי־רקח, ואורי כהן (עורכים). **דינמיות בהשכלה הגבוהה**. תל־אביב: היחידה לסוציולוגיה של החינוך והקהילה ע"ש ישראל פולק, בית הספר לחינוך וחברה ע"ש חיים וג'ואן קונסטנטינר, אוניברסיטת תל־אביב, 19-62.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2021). **פני החברה בישראל: פערים לפי רמת השכלה**. ירושלים: מדינת ישראל.

פוקס, הדס, גיא ינאי, ונחום בלס (2018). החינוך הטכנולוגי־מקצועי: מגמות והתפתחויות בשנים 2006-2017. בתוך אבי וייס (עורך). **דוח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות 2018**. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, 171-196.

פניגר, יריב (2017). יחסם לבית הספר, שאיפותיהם העתידיות והישגיהם של תלמידים מקבוצות מיעוט בישראל. בתוך רינת ארביב־אלישיב, יריב פניגר, ויוסי שביט (עורכים). **יש סיכוי לשינוי? תאוריה ומחקר עדכני על שוויון הזדמנויות בחינוך**. תל־אביב: הוצאת מכון מופ"ת, 297-320.

פניגר, יריב, עודד מקדוסי, וחנה איילון (2016). אי־שוויון בהשלמת התואר הראשון: רקע חברתי, הישגים לימודיים קודמים ומאפיינים. **סוציולוגיה ישראלית: כתב־עת לחקר החברה הישראלית** 18(1), 82-104.

רשות ארצית למדידה והערכה בחינוך (2019). **תכנית מב"ר (מסלול בגרותי רגיל) מחקר הערכה - תשע"ז**. רמת גן: הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך.

רש, נורה, ודרורה כפיר (2004). מיזוג חינוכי בישראל: שלושים שנים של מדיניות הססנית בצל אידאולוגיה משתנה. **מגמות: רבעון למדעי ההתנהגות** 43(1), 33-63.

שביט, יוסי (2017). מבט נוסף על יציבות אי־השוויון באי־השוויון ההשכלתי בישראל. בתוך רינת ארביב־אלישיב, יריב פניגר, ויוסי שביט (עורכים). **יש סיכוי לשינוי? תאוריה ומחקר עדכני על שוויון הזדמנויות בחינוך**. תל־אביב: הוצאת מכון מופ"ת, 113-132.

Ayalon, Hanna (1994). Monopolizing knowledge? The ethnic composition and curriculum of Israeli high schools. *Sociology of Education* 67(4), 264-278.

Ayalon, Hanna (1995). Math as a gatekeeper: Ethnic and gender inequality in course taking of the sciences in Israel. *American Journal of Education* 104(1), 34-56.

Ayalon, Hanna (2006). Nonhierarchical curriculum differentiation and inequality in achievement: A different story or more of the same? *Teachers College Record* 108(6), 1186-1213.

- Ayalon, Hanna & Abraham Yogev (1997). Students, schools, and enrollment in science and humanity courses in Israeli secondary education. *Educational Evaluation and Policy Analysis* 19(4), 339–353.
- Ayalon, Hanna & Abraham Yogev (2005). Field of study and students' stratification in an expanded system of higher education: The case of Israel. *European Sociological Review* 21(3), 227–241.
- Ayalon, Hanna & Abraham Yogev (2006). Stratification and diversity in the expanded system of higher education in Israel. *Higher Education Policy* 19(2), 187–203.
- Ayalon, Hanna & Yossi Shavit (2004). Educational reforms and inequalities in Israel: The MMI hypothesis revisited. *Sociology of Education* 77(2), 103–120.
- Bar-Haim, Eyal & Yariv Feniger (2021). Tracking in Israeli high schools: Social inequality after 50 years of educational reforms. *Longitudinal and Life Course Studies* 12(3), 423–440.
- Breen, Richard, Kristian B. Karlson, & Andres Holm (2018). Interpreting and understanding logits, probits, and other nonlinear probability models. *Annual Review of Sociology* 44, 39–54.
- Chachashvili-Bolotin, Svetlana (2011). Educational achievements and study patterns of immigrants from the Former Soviet Union in Israeli secondary schools. *Canadian Issues* (Winter 2011), 97–103.
- Cohen, Yinon, Yitchak Haberfeld, Sigal Alon, Oren Heller, & Miri Endeweld (2023). Ethnic gaps in higher education and earnings among second and third generation Jews in Israel. *Hagira* 13.
- Cohen, Yinon, Noah Lewin Epstein, & Amit Lazarus (2019). Mizrah-Ashkenazi educational gaps in the third generation. *Research in Social Stratification and Mobility* 59, 25–33.
- Feniger, Yariv, Oded Mcdossi, & Hanna Ayalon (2015). Ethno-religious differences in Israeli higher education: Vertical and horizontal dimensions. *European Sociological Review* 31(4), 383–396.
- Gabay-Egozi, Limor & Meir Yaish (2021a). Trends in intergenerational educational mobility in Israel: 1983–2008. *British Journal of Sociology of Education* 42(5-6), 752–774.
- Gabay-Egozi, Limor & Meir Yaish (2021b). Short and long-term consequences of high-school tracks for earnings in Israel. *Acta Sociologica* 64(3), 294–313.
- Gorodzeisky, Anastasia & Moshe Semyonov (2011). Two dimensions to economic incorporation: Soviet immigrants in the Israeli labour market. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37(7), 1059–1077.

- Pfeffer, Fabian T. (2008). Persistent inequality in educational attainment and its institutional context. *European Sociological Review* 24(5), 543–565.
- Raijman, Rebeca & Moshe Semyonov (1998). Best of times, worst of times, and occupational mobility: The case of Soviet immigrants in Israel. *International Migration* 36(3), 291–312.
- Resh, Nura & Yechezkel Dar (2012). The rise and fall of school integration in Israel: Research and policy analysis. *British Educational Research Journal* 38(6), 929–951.
- Semyonov, Moshe, Rebeca Raijman, & Dina Maskileyson (2015). Ethnicity and labor market incorporation of post-1990 immigrants in Israel. *Population Research and Policy Review* 34(3), 331–359.
- Semyonov, Moshe, Rebeca Raijman, & Dina Maskileyson (2016). Immigration and the cost of ethnic subordination: The case of Israeli society. *Ethnic and Racial Studies* 39(6), 994–1013.
- Shavit, Yossi (1984). Tracking and ethnicity in Israeli secondary education. *American Sociological Review* 49(2), 210–220.
- Shavit, Yossi, & Hans-Peter Blossfeld (eds.) (1993). *Persistent inequality: Changing educational attainment in thirteen countries*. Boulder, CO: Westview Press.
- Stier, Haya & Varda Levanon (2003). Finding an adequate job: Employment and income of recent immigrants to Israel. *International Migration* 41(2), 81–107.
- Shwed, Uri & Yossi Shavit (2006). Occupational and economic attainments of college and university graduates in Israel. *European Sociological Review* 22(4), 431–442.
- Yaish, Meir & Limor Gabay-Egozi (2019). Intracohort trends in ethnic earnings gaps: The role of education. *Socius* 5, 2378023119845740.

נספחים

חישוב מדד רמת החיים הכלכלית במשק הבית – המדד נבנה על בסיס ספירת מוצרי החשמל שהיו במשק הבית בעת ביצוע מפקד האוכלוסייה של 1995. המדד כולל את הפריטים הבאים: טלוויזיה, מכונת כביסה, מייבש כביסה, תנור מיקרוגל, מדיח כלים, מחשב אישי, מזגן ודוד שמש. המדד חולק ב-8 על מנת ליצור טווח שבין אפס ואחד. הממוצע במדגם הוא 0.68 וסטיית התקן היא 0.22.

לוח נ1. סטטיסטיקה תיאורית של משתני הפיקוח, על פי קבוצות מוצא (סטיות תקן בסוגריים)

מוצא	אחוז הורים בעלי השכלה אקדמית	מצב כלכלי בבית בשנות הנעורים	מספר אחאים
מזרחים	9.70	0.668 (0.195)	2.927 (1.452)
מעורב	24.06	0.710 (0.206)	2.281 (1.255)
אשכנזים	47.68	0.777 (0.185)	2.368 (1.447)
יוצאי אתיופיה	2.75	0.512 (0.193)	4.917 (1.729)
יוצאי ברה"מ לשעבר	49.47	0.514 (0.177)	1.075 (0.886)

לוח 2. מקדמים מניתוח רגרסיה ליניארית הסתברותית (linear probability model)
 לינבוי השגת תואר ראשון לפחות (במכללה או באוניברסיטה)

כלל המדגם		נשים		גברים		
פיקוח	בסיס	פיקוח	בסיס	פיקוח	בסיס	
מוצא (קבוצת השוואה: מזרחים)						
0.032*** (0.003)	0.094*** (0.003)	0.024*** (0.005)	0.090*** (0.005)	0.041*** (0.005)	0.099*** (0.005)	מעורב
0.087*** (0.004)	0.223*** (0.004)	0.065*** (0.005)	0.202*** (0.005)	0.111*** (0.005)	0.245*** (0.005)	אשכנזים
0.033*** (0.010)	-0.161*** (0.010)	0.033** (0.014)	-0.178*** (0.015)	0.029** (0.014)	-0.148*** (0.014)	יוצאי אתיופיה
-0.027*** (0.006)	0.052*** (0.005)	-0.034*** (0.008)	0.053*** (0.008)	-0.020*** (0.007)	0.054*** (0.007)	ברה"מ לשעבר
0.134*** (0.003)						אישה
0.072*** (0.007)	0.321*** (0.004)	0.203*** (0.010)	0.384*** (0.007)	0.077*** (0.010)	0.257*** (0.006)	קבוע
64,710	64,710	33,790	33,790	30,920	30,920	מס' תצפיות
0.154	0.035	0.142	0.029	0.138	0.044	R ²

הערות: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1. המודלים הבסיסיים אינם כוללים פיקוח על משתנים נוספים מלבד שנת לידה כסדרה של משתני דמה. המודלים הכוללים פיקוח, מפקחים על השכלת הורים, מצב כלכלי בבית בשנות הנעורים, מספר אחאים ושנת לידה (כסדרה של משתני דמה).

לוח נ3א. מקדמים מניתוח הרסיה ליניארית לניבוי לוגריתם טבעי של הכנסה
 חודשית ממוצעת בקרב נשים בגילאי 32-33

משתנה	מודל 1	מודל 2	מודל 3	מודל 4
מוצא (קבוצת השוואה – מזרחים):				
מעורב	0.034*** (0.009)	-0.041*** (0.012)	-0.059*** (0.011)	-0.107*** (0.022)
אשכנזיות	0.105*** (0.010)	*-0.025 (0.013)	-0.065*** (0.013)	-0.121*** (0.022)
יוצאות אתיופיה	-0.287*** (0.026)	-0.097*** (0.034)	-0.111*** (0.033)	-0.293*** (0.087)
יוצאות ברה"מ לשעבר	0.106*** (0.014)	0.078*** (0.020)	0.090*** (0.019)	0.120*** (0.032)
תעודה גבוהה ביותר (קבוצת השוואה – תואר אקדמי ראשון לפחות מאוניברסיטה):				
תואר ראשון לפחות ממכללה			-0.098*** (0.013)	-0.101*** (0.023)
תעודת בגרות			-0.364*** (0.014)	-0.370*** (0.024)
ללא תעודת בגרות			-0.633*** (0.012)	-0.700*** (0.019)
מכללה X מוצא מעורב				0.0181 (0.032)
מכללה X אשכנזיות				-0.002 (0.032)
מכללה X יוצאות אתיופיה				-0.010 (0.131)
מכללה X יוצאות ברה"מ לשעבר				-0.033 (0.051)

משתנה	מודל 1	מודל 2	מודל 3	מודל 4
תעודת בגרות X מוצא מעורב				0.012
תעודת בגרות X אשכנזיות				-0.007 (0.038)
תעודת בגרות X יוצאות אתיופיה				0.166 (0.116)
תעודת בגרות X יוצאות ברה"מ לשעבר				-0.032 (0.052)
ללא בגרות X מוצא מעורב				0.111*** (0.028)
ללא בגרות X אשכנזיות				0.183*** (0.030)
ללא בגרות X יוצאות אתיופיה				0.291*** (0.096)
ללא בגרות X יוצאות ברה"מ לשעבר				*-0.073 (0.034)
קבוע		10.813*** (0.024)	11.257*** (0.025)	11.284*** (0.027)
מספר תצפיות		33,790	33,790	33,790
R ²		0.034	0.117	0.119

הערות: 0.1 p p p.*** p p.*** p p.***. מודל 1 אינו כולל פיקוח על משתנים אחרים. כל שאר המודלים כוללים פיקוח על השכלת הורים, מצב כלכלי בבית בשנות הנעורים, מספר אחאים ושנת לידה (כסדרה של משתני דמה).

לוח נ3ב. מקדמי רגרסיה ליניארית (טעויות תקן בסוגריים) לניבוי לוגריתם טבעי של הכנסה חודשית ממוצעת בקרב גברים בגילאי 32-33

משתנה	מודל 1	מודל 2	מודל 3	מודל 4
מוצא (קבוצת השוואה – מזרחים):				
מעורב	0.029*** (0.010)	-0.039*** (0.013)	-0.072*** (0.013)	-0.128*** (0.029)
אשכנזים	0.155** (0.011)	0.031** (0.015)	-0.047*** (0.014)	-0.017 (0.028)
יוצאי אתיופיה	-0.258** (0.029)	0.052 (0.037)	0.037 (0.036)	-0.202 (0.157)
יוצאי ברה"מ לשעבר	0.133** (0.015)	0.121*** (0.022)	0.130*** (0.021)	0.197*** (0.044)
תעודה גבוהה ביותר (קבוצת השוואה – תואר אקדמי ראשון לפחות מאוניברסיטה):				
תואר ראשון לפחות ממכללה			-0.124*** (0.016)	-0.123*** (0.031)
תעודת בגרות			-0.399*** (0.018)	-0.436*** (0.032)
ללא תעודת בגרות			-0.619*** (0.014)	-0.616*** (0.024)
מכללה X מוצא מעורב				0.078* (0.0428)
מכללה X אשכנזים				-0.067 (0.041)
מכללה X יוצאי אתיופיה				0.094 (0.199)
מכללה X יוצאי ברה"מ לשעבר				-0.031 (0.063)

משתנה	מודל 1	מודל 2	מודל 3	מודל 4
תעודת בגרות X מוצא מעורב				0.137*** (0.045)
תעודת בגרות X אשכנזים				-0.012 (0.046)
תעודת בגרות X יוצאי אתיופיה				0.197 (0.180)
תעודת בגרות X יוצאי ברה"מ לשעבר				0.014 (0.0639)
ללא בגרות X מוצא מעורב				0.000 (0.000)
ללא בגרות X אשכנזים				0.056* (0.034)
ללא בגרות X יוצאי אתיופיה				-0.038 (0.036)
ללא בגרות X יוצאי ברה"מ לשעבר				0.278* (0.161)
קבוע		11.166 *** (0.027)	11.710*** (0.029)	11.710*** (0.033)
מספר תצפיות		30,920	30,920	30,920
R ²		0.044	0.111	0.112

הערות: 0.1 p <math>< 0.05</math>, ** p <math>< 0.01</math>, ***. מודל 1 אינו כולל פיקוח על משתנים אחרים. כל שאר המודלים כוללים פיקוח על השכלת הורים, מצב כלכלי בבית בשנות הנעורים, מספר אחאים ושנת לידה כסדרה של משתני דמה.

לוח 4. מקדמים מניתוח רגרסיה ליניארית לניבוי לוגריתם טבעי של הכנסה חודשית ממוצעת בגילאי 32-33, על פי קבוצת מוצא

גברים					
מזרחים	מוצא מעורב	אשכנזים	אתיופיה	ברה"מ לשעבר	
תעודה גבוהה ביותר (קבוצת השוואה - תואר אקדמי ראשון לפחות מאוניברסיטה):					
תואר ראשון לפחות ממכללה	-0.123*** (0.030)	-0.049 (0.030)	-0.191*** (0.029)	-0.013 (0.175)	-0.142*** (0.052)
תעודת בגרות	-0.438*** (0.031)	-0.305*** (0.033)	-0.448*** (0.0349)	-0.250 (0.159)	-0.405*** (0.053)
ללא תעודת בגרות	-0.619*** (0.024)	-0.568*** (0.026)	-0.647*** (0.029)	** -0.337 (0.143)	-0.713*** (0.043)
קבוע	11.733*** (0.046)	11.601*** (0.052)	11.63*** (0.064)	11.667*** (0.211)	11.808*** (0.079)
מס' תצפיות	11,099	9,019	7,273	682	2,847
R ²	0.102	0.099	0.110	0.029	0.147

נשים					
מזרחיות	מוצא מעורב	אשכנזיות	אתיופיה	ברה"מ לשעבר	
תעודה גבוהה ביותר (קבוצת השוואה - תואר אקדמי ראשון לפחות מאוניברסיטה):					
תואר ראשון לפחות ממכללה	-0.100*** (0.022)	-0.083*** (0.023)	-0.110*** (0.025)	-0.120 (0.118)	-0.124*** (0.044)
תעודת בגרות	-0.368*** (0.0227)	-0.361*** (0.028)	-0.389*** (0.032)	* -0.196 (0.104)	-0.390*** (0.045)

נשים					
מזרחיות	מוצא מעורב	אשכנזיות	אתיופיה	ברה"מ לשעבר	
-0.698*** (0.019)	-0.589*** (0.023)	-0.537*** (0.028)	-0.414*** (0.086)	-0.745*** (0.038)	ללא תעודת בגרות
11.296*** (0.038)	11.214*** (0.044)	11.118*** (0.055)	11.048*** (0.174)	11.357*** (0.070)	קבוע
12,225	9,798	8,217	688	2,862	מס' תצפיות
0.144	0.105	0.077	0.055	0.175	R ²

הערות: 1. $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$. *** המודלים כוללים פיקוח על השכלת הורים, מצב כלכלי בבית בשנות הנעורים, מספר אחאים ושנת לידה (כסדרה של משתני דמה).

ריב פניגר הוא פרופסור חבר בבית הספר לחינוך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב ועמית במרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. מחקריו מתמקדים באישויון השכלתי ובמדיניות חינוך.

דוא"ל: fenigery@bgu.ac.il

אייל בר חיים הוא פוסט-דוקטורנט במחלקה לחינוך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. מחקריו מתמקדים באישויון השכלתי ותעסוקתי.

דוא"ל: eyalbhaim@gmail.com

אנסטסיה גורודיסקי היא פרופסור חבר בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה וראש תוכנית מ.א. ללימודי הגירה באוניברסיטת תל אביב. מחקרה מתמקדים בהגירה, בסוציולוגיה השוואתית ובחקר עמדות כלפי קבוצות מיעוט.

דוא"ל: anastasiasg@tauex.tau.ac.il

חנה אילון היא פרופסור אמריטה בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל אביב. מחקרה מתמקדים באישויון בחינוך, במיוחד תכניות לימודים כגורם ביצירת אישויון מעמדי, עדתי ומגדרי בחשיפה לידע ובהישגים ובהשלכות החברתיות של התרחבות ההשכלה הגבוהה.

דוא"ל: ayalon@post.tau.ac.il